

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

Barbora Řehořová

DOMÁCÍ NÁSILÍ - TRESTNĚPRÁVNÍ ASPEKTY

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Marie Vanduchová, CSc.

Katedra: Trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu):

**„PROHLAŠUJI, ŽE JSEM PŘEDKLÁDANOU DIPLOMOVOU PRÁCI VYPRACOVALA
SAMOSTATNĚ ZA POUŽITÍ ZDROJŮ A LITERATURY V NÍ UVEDENÝCH.“**

.....

Ráda bych touto cestou poděkovala JUDr. Marii Vanduchové, CSc., vedoucí mé diplomové práce, za odbornou pomoc, kterou mi při zpracování diplomové práce poskytla.

OBSAH:

1.	ÚVOD	6
2.	ÚVOD DO PROBLEMATIKY DOMÁCÍHO NÁSILÍ.....	9
2.1.	DEFINICE DOMÁCÍHO NÁSILÍ	9
2.2.	SPECIFIKA DOMÁCÍHO NÁSILÍ	11
2.3.	FORMY DOMÁCÍHO NÁSILÍ.....	12
3.	NEJČASTĚJI NAPLNĚVANÉ SKUTKOVÉ PODSTATY.....	16
3.1.	§ 199 TÝRÁNÍ OSOBY ŽIJÍCÍ VE SPOLEČNÉM OBYDLÍ.....	18
3.2.	§ 198 TÝRÁNÍ SVĚŘENÉ OSOBY.....	20
3.3.	§ 353 NEBEZPEČNÉ VYHROŽOVÁNÍ.....	21
3.4.	§ 146 UBLÍŽENÍ NA ZDRAVÍ.....	22
3.5.	§ 145 TĚŽKÉ UBLÍŽENÍ NA ZDRAVÍ	23
3.6.	§ 171 OMEZOVÁNÍ OSOBNÍ SVOBODY	24
3.7.	§ 170 ZBAVENÍ OSOBNÍ SVOBODY	25
3.8.	§ 184 POMLUVA.....	26
3.9.	§ 185 ZNÁSILNĚNÍ	27
3.10.	§ 186 SEXUÁLNÍ NÁTĹAK	29
3.11.	§ 187 POHLAVNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ	30
3.12.	§ 140 VRAŽDA.....	31
3.12.1.	<i>EXKURZ: Když se z oběti stane pachatel.....</i>	<i>33</i>
3.12.2.	<i>§ 141 Zabití.....</i>	<i>35</i>
3.12.3.	<i>§ 146a Ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky.....</i>	<i>38</i>
3.13.	§ 354 NEBEZPEČNÉ PRONÁSLEDOVÁNÍ.....	38
3.14.	DALŠÍ TRESTNÉ ČINY PÁCHANÉ V SITUACI DOMÁCÍHO NÁSILÍ.....	44
4.	SANKCE A TERAPEUTICKÉ PROGRAMY	46
4.1.	SANKCE	46
4.2.	PŘITĚŽUJÍCÍ OKOLNOSTI.....	48
4.3.	TERAPEUTICKÉ PROGRAMY PRO PACHATELE DOMÁCÍHO NÁSILÍ.....	49
5.	DOMÁCÍ NÁSILÍ V TRESTNÍM PRÁVU PROCESNÍM	52
5.1.	TRESTNÍ STÍHÁNÍ SE SOUHLASEM POŠKOZENÉHO.....	52
5.2.	OBĚŤ JAKO OSOBA POŠKOZENÁ V TRESTNÍM ŘÍZENÍM	54
5.2.1.	<i>Náhrada škody v občanskoprávním řízení</i>	<i>56</i>
5.2.2.	<i>Peněžitá pomoc obětem trestných činů</i>	<i>57</i>
5.3.	OBĚŤ JAKO SVĚDEK V TRESTNÍM ŘÍZENÍM	57
5.4.	INSTITUT VAZBY	58
6.	INSTITUT VYKÁZÁNÍ.....	60
7.	PŘÍSTUP K ŘEŠENÍ PROBLEMATIKY DOMÁCÍHO NÁSILÍ V ZAHRANIČÍ.....	64
7.1.	RAKOUSKO.....	64

7.2.	VELKÁ BRITÁNIE.....	65
7.3.	SLOVENSKÁ REPUBLIKA.....	71
8.	ZÁVĚR.....	74
9.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	77
10.	SUMMARY	82
11.	SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV	84
12.	PŘÍLOHA:	85

„Domácí násilí je nejrozšířenější formou násilí vůbec, přičemž je současně formou nejméně kontrolovanou a co do své frekvence a závažnosti nejvíce podceňovanou“

H.J. Schneider

německý kriminolog

1. ÚVOD

Domácí násilí je závažný problém, který je rozšířen po celém světě a vyskytuje se ve všech společenských vrstvách. V České republice byla tato problematika dlouho opomíjena a byla považována za záležitost čistě soukromou. V posledních letech se tento jev dostává do povědomí veřejnosti a i na legislativní úrovni se problém domácího násilí řeší. Stále většího významu nabývají hnutí, která na tuto problematiku upozorňují a v neposlední řadě je nutno zmínit i mezinárodní deklarace na úrovni Organizace spojených národů a Evropské Unie.

Domácí násilí je komplexní problém, který zasahuje do různých vědních disciplín i do různých oblastí práva. Společenská nebezpečnost je vzhledem k vysoké latentenci značná.

Neinformovanost a nezájem veřejnosti jsou hlavními důvody toho, že oběti většinou nejsou schopny svou tíživou situaci řešit, jelikož mnohdy ani netuší jakým způsobem, kam se mohou obrátit a ani, že násilníci svým jednáním naplnili některou ze skutkových podstat trestných činů.

Jako dobrovolník občanského sdružení Bílý kruh bezpečí se s touto problematikou často setkávám, neboť počet obětí domácího násilí, které se obrátí s žádostí o pomoc na Bílý kruh bezpečí, je velmi vysoký. Bílý kruh bezpečí se problematice domácího násilí systematicky věnuje již od roku 1997 a to z důvodu vysokého počtu klientů přicházejících do poraden právě s tímto problémem.

Je zejména nutné uvědomit si, že domácí násilí je záležitostí nikoli soukromou, ale celospolečenskou. Netýká se jen osob, které jsou domácím násilím přímo postiženy, ale nás všech. Pouze díky prevenci, zájmu a informovanosti veřejnosti, bude možné se s tímto jevem účinně vypořádat.

Ačkoli v poslední době je publikací na téma domácího násilí stále více a i média se tímto fenoménem intenzivně zabývají (příkladem může být akce Avon proti domácímu násilí či řada kampaní BKB), domnívám se, že nikdy není informací a

impulsů dost, a proto jsem se rozhodla zaměřit se na domácí násilí ve své diplomové práci. Dne 1.1.2010 navíc vstoupil v účinnost zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „trestní zákoník“), který přinesl řadu změn, týkajících se řešení problematiky domácího násilí, na které je třeba upozornit.

Přestože si uvědomuji, že nahlížení na tento fenomén není možné zužovat jen na trestněprávní hledisko, neboť jde o záležitost zasahující nejen do sféry trestního práva, s ohledem na rozsah práce budu nahlížet na tuto problematiku zejména z pohledu trestního zákona.

Má diplomová práce se dělí na šest částí.

V první části práce se pokusím rozebrat základní pojmy pro domácí násilí klíčové a jejich trestněprávní definice tak, aby domácí násilí nebylo možno zaměnit s jiným násilným chováním v rodině. Uvedu jednotlivé klíčové znaky, formy a specifika domácího násilí, ačkoli je nutno zdůraznit, že domácí násilí je natolik mnohotvárné, že forem jeho výskytu je celá řada a vyskytují se v různých kombinacích.

V druhé části práce se zaměřím na skutkové podstaty trestných činů, které jsou domácím násilím nejčastěji naplňovány a uvedu jejich charakteristiky. A zmíním i situaci, kdy oběť domácího násilí spáchá na pachateli domácího násilí trestný čin, čímž se ona sama může stát pachatelem – zamyslím se nad možnými polehčujícími okolnostmi i nad kvalifikací této situace jako nutné obrany.

Třetí část bude obsahovat pojednání o sankcích, které připadají v úvahu za trestné činy, páchané v situaci domácího násilí a terapeutických programech pro pachatele domácího násilí. Uvedu také přitěžující okolnosti, kterou mohou být pachateli přičítány k tíži.

Ve čtvrté části zmíním úpravu domácího násilí v trestním právu procesním. Uvedu základní charakteristiku trestního stíhání se souhlasem poškozeného, postavení oběti jako poškozeného a jako svědka v trestním řízení, okrajově zmíním i náhradu škody v občanskoprávním řízení a peněžitou pomoc obětem trestných činů dle zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti. Dále také možnost použití institutu vazby, neboť tyto instituty jsou z hlediska domácího násilí natolik důležité, že je nemožné se jimi alespoň okrajově nezabývat.

V páté části stručně charakterizuji specifika institutu vykázání, neboť stejně jako výše uvedené, není možné se o tomto institutu alespoň stručně nezmínit, pokud si chceme utvořit na rozebíranou problematiku globální pohled.

Ve šesté části diplomové práce uvedu úpravu ochrany před domácím násilím

v Rakousku, ve Velké Británii a hlavně úpravu ve Slovenské republice, se kterou máme společné kořeny nejen z hlediska právní úpravy, ale i z hlediska celospolečenského nazírání na problematiku tohoto jevu.

2. ÚVOD DO PROBLEMATIKY DOMÁCIHO NÁSILÍ

2.1. Definice domácího násilí

Pojem domácího násilí není v právním řádu České republiky dosud nikde definován. O jeho definici se pokouší řada nevládních organizací a vědeckých pracovníků. Panují rozdíly mezi jeho definicemi v různých státech EU, např. ani Velká Británie, která je jednou ze zemí, kde je ochrana obětí na velmi vysoké úrovni, nemá jednotnou definici domácího násilí. Problémem je také pojmové vymezení definic domácího násilí z hlediska kriminologického, psychologického a trestněprávního.

Jednotlivá vymezení se liší podle osoby, která je aplikuje (policijní orgán, nevládní organizace aj.). Nevládní organizace Women's Aid definuje domácí násilí jako „jednání dospělých osob v blízkém vztahu za použití fyzické či psychické síly nebo výhrůžky, a to způsobem, který vyvolá na straně oběti újmu nebo tíseň“.¹

V Německu je pojem vysvětlován jako násilí v rodinách (Gewalt in der Familie, inter family violence). V mezinárodních dokumentech je uváděna celá řada různých termínů, mezi nejfrekventovanější patří – violence against woman (násilí na ženách), gendered based violence (rodově podmíněné násilí).

Domácí násilí bylo definováno také doporučením Rady Evropy v roce 1985 a to jako: „Násilné chování v rodině zahrnuje jakýkoliv čin nebo opomenutí, spáchané v rámci rodiny některým z jejích členů, které podkopávají život, tělesnou nebo duševní integritu nebo svobodu jiného člena stejné rodiny, nebo vážně poškozují rozvoj jeho osobnosti.“²

Dále lze uvést definici násilí páchaného na ženách podle Deklarace OSN o odstranění násilí páchaného na ženách z roku 1993: „za násilí páchané na ženách je považován každý projev rodově podmíněného násilí, který má nebo by mohl mít za následek tělesnou, sexuální nebo duševní újmu nebo utrpení žen, včetně hrozby takovými činy, zastrašování a úmyslné omezování osobní svobody, a to jak ve veřejném, tak soukromém životě.“³

Občanské sdružení Bílý kruh bezpečí, které mimo jiné pomáhá obětem

1 Domácí násilí – přístup k řešení problémů ve vybraných evropských zemích, Studie BKB, první vydání, 2002, str.13.

2 Doporučení Rady Evropy R 85/4 z 26.3.1985 o násilí v rodinách.

3 Voňková, J., Spoustová, I. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. 2.. Praha. 2008

domácího násilí, definuje tento jev jako „komplikovaný a strukturovaný problém, do něhož zahrnuje všechny projevy fyzického, sexuálního a psychického násilí“.⁴

Jako definici, která je pojata široce a zahrnuje celou škálu forem domácích násilí, lze považovat definici Mgr. Huňkové a JUDr. Voňkové uvedenou v publikaci *Domácí násilí v České republice z pohledu práva*, která zní takto: „Domácí násilí je jakékoli jednání, které má za cíl uplatnění moci nebo kontroly nad dospělou osobou, k níž je pachatel v intimním vztahu, způsobující na straně oběti tíseň nebo újmu, přičemž intimním vztahem rozumíme vztah rodinný, partnerský či obdobný“.⁵

Důvodová zpráva k zákonu č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, definuje domácí násilí takto: „Domácí násilí je označení pro násilné jednání, kterým dochází k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti, a to v bytě nebo domě společně obývaném násilnou osobou i osobou, proti níž útok směřuje. Domácím násilím se rozumí opakované násilné jednání nebo opakované vyhrožování násilným jednáním, v důsledku kterého dochází nebo hrozí, že dojde k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti, mezi osobami, které jsou či byly spolu v intimním, rodinném či jiném obdobném vztahu a žijí ve společně obývaném bytě nebo domě. V rámci domácího násilí lze jednoznačně identifikovat osobu násilnou i osobu ohroženou, proti níž takové útoky nebo výhrůžky útokem směřují.“⁶

V souvislosti s definicí domácího násilí je nutno také vymezit, kterých vztahů se týká. Domácí násilí bývá často nesprávně ztotožňováno s pojmem násilí na ženách. Je nutné zdůraznit, že domácí násilí se neodehrává pouze mezi partnery, ale zahrnuje i násilí mezigenerační.

Jak je již uvedeno výše legislativní vymezení pojmu domácí násilí se v českém právním řádu nevyskytuje, ani pojem násilí není trestním právem definován, i když je s ním běžně nakládáno.

Paragraf § 119 trestního zákoníku stanoví, že trestný čin je spáchán násilím i tehdy, je-li spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti listí nebo jiným podobným způsobem. V komentáři k tomuto ustanovení se uvádí, že tento paragraf není výkladem pojmu násilí a vztahuje se jen na situace, kdy násilí je prostředkem k dosažení určitého cíle, tudíž se nevztahuje na trestné činy, u nichž

4 Huňková, M., Voňková, J. DN v ČR z pohledu práva, 1. vydání, Justiční akademie ČR, s.36

5 Huňková, M., Voňková, J. DN v ČR z pohledu práva, 1. vydání, Justiční akademie ČR, s.44

6 Kočová, K., Bulletin advokacie 10/2007, s.34

násilí charakterizuje následek, aniž by se jím sledoval další cíl.⁷ Oproti původní zákonné úpravě, obsahuje nový trestní zákoník i výslovné uvedení, že o trestný čin je spáchán násilím i tehdy, je-li spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti jiným podobným způsobem. Tímto zákonodárce reagoval na některé praktické potíže, vznikající při posuzování hraničních případů.⁸

Trestněprávním vymezením násilí rozumíme „zlé nakládání, tělesné útoky, pohrůžky obdobným násilím nebo jednáním, které působí újmu na fyzickém, sexuálním nebo psychickém zdraví“⁹

2.2. Specifika domácího násilí

Domácí násilí má několik specifíků, která ho odlišují od ostatních forem násilí. Jde o následující základní znaky:

1. Domácí násilí se odehrává za **zavřenými dveřmi**. Dochází k němu neveřejně, mimo kontrolu společnosti, a proto je jevem tak vysoce latentním.

2.Domácí násilí se děje **opakovaně a dlouhodobě**. Pokud dojde pouze k jednomu útoku, nejedná se o domácí násilí, ale může to být jeho začátek.

3.**Eskalace** – domácí násilí se stupňuje. Může se stupňovat četnost útoků, ale také jejich intenzita.

4.**Rozdělení rolí** – pro domácí násilí je typický nerovný vztah, ve kterém je jasné, kdo je pachatelem a kdo obětí. Nejde o vztah symetrický, kde se vyskytuje vzájemné napadání a postavení stran se tak střídá.

Dle judikatury Nejvyššího soudu je pro „domácí násilí“ charakteristické, že k němu dochází v soukromí, mimo kontrolu veřejnosti, intenzita násilných incidentů se v průběhu doby zpravidla stupňuje a u oběti vede ke ztrátě schopností včas zastavit násilné incidenty a efektivně vyřešit narušený vztah; zkušenosti vypovídají, že rozdělení rolí „oběť“ – „agresor“ se prakticky nemění. O „domácí násilí“ se naopak nejedná, jde-li mezi partnery o (třeba i dramatický) spor, jednorázový incident nebo vzájemné partnerské potyčky.¹⁰

⁷ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. §1 až §139. Komentář. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 1162

⁸ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. §1 až §139. Komentář. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 1162

⁹ Huňková, M., Voňková, J. DN v ČR z pohledu práva, 1. vydání, Justiční akademie ČR., s.99

¹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2007, sp.zn. 8 Tdo 1058/2007

Tyto čtyři výše uvedené znaky jsou uváděny téměř ve veškeré odborné literatuře, která se na problematiku domácího násilí zaměřuje. Ovšem nutno zmínit, že domácí násilí je problémem natolik specifickým, že jako jeho znak by se dala označit řada dalších okolností. Například pasivita ve vztahu k násilníkovi, popírání domácího násilí ze strany oběti, snížená sebedůvěra oběti, sebeobviňování oběti, pocit bezmoci, závislost oběti na pachateli, paměťové nepřesnosti ohledně data a četnosti incidentů atd.

Každý jednotlivý případ domácího násilí je odlišný a ne vždy se vyskytují všechny z uvedených znaků. Není ani vyloučeno, že se jedná o domácí násilí, když chybí jeden ze základních znaků. Například chybí-li eskalace, může jít o domácí násilí kontinuální. V poslední době je právě tento znak domácího násilí ve studiích a výzkumech zpochybňován a ztrácí pomalu hodnotu "definičního" kritéria a začíná se u něm hovořit pouze jako o rizikovém faktoru. V praxi to znamená, že pokud je eskalace přítomna, situace je rizikovější a oběť je ve větším ohrožení, avšak pokud se eskalace nevyskytuje, neznamená to ještě, že by vůbec nešlo o domácí násilí.

Řada podpůrných znaků se může vyskytovat i na straně násilné osoby. Jedná se například o následující: příznaky spojené s tzv. "dvojitou tváří" pachatele, přenášení viny na oběť, odmítání zodpovědnosti atd.

Ve společnosti se vyskytuje velmi široký vzorek domácího násilí i typů jednotlivých obětí, a proto nelze znaky domácího násilí vymezit natolik, aby postihovaly každý výskyt tohoto jevu.

Policejní orgány se v praxi většinou setkávají se standardními situacemi, při kterých rozpoznání domácího násilí není těžké, neboť základní znaky, určující tento jev, jsou zjevně přítomny. Statisticky méně často se policie setkává se situacemi nestandardními, při kterých primární znaky přítomny nejsou a je tak těžší konkrétní situaci klasifikovat jako domácí násilí.¹¹

2.3. Formy domácího násilí

Domácí násilí má řadu forem, které se mohou vyskytovat i současně.

Domácí násilí může mít formu fyzického násilí (jde například o bytí pěstmi, fackování, tahání za vlasy, kopání, rdoušení, demolice majetku a podobně). Fyzické

¹¹ Zpravodaj BKB, 2/2009, Policie v kontaktu s domácím násilím – současné výzvy, s.31

násilí může být namířeno například i proti zvířeti oběti atd..

Další formou je psychické násilí, které často oběti považují za horší než fyzické, protože nezanechává stopy navenek, ale pouze uvnitř. Laická veřejnost této formě domácího násilí často nepřisuzuje přílišný význam a považuje ji za něco, co nelze ztotožňovat s trestným jednáním. Opak je však pravdou, neboť následky této formy násilného chování, a odborné studie tento fakt dokládají, jsou stejně destruktivní. Velmi traumatizující může být pro oběť i fakt, že její líčení situace se může jevit jako nevěrohodné (obzvláště jde-li o násilníka tzv. dvojí tváře) a okolí pak může situaci bagatelizovat.

Uskutečňuje se jako citové či slovní týrání, pachatel oběť zastrašuje, kontroluje, pronásleduje. Řadí se sem i citové vydírání, zesměšňování, kritizování, ponižování atd. Je třeba zdůraznit, že k psychickému týrání dochází ve 100% případech domácího násilí. Opakovaným napadáním partnera (blízké osoby), ať má jakoukoli povahu, obsahuje vždy i prvek psychického násilí. Každé domácí násilí zasahuje oběť po stránce psychické, neboť se oběť musí vyrovnat s tím, že jí újmu působí blízká osoba, což přináší psychickou destabilizaci či přímo traumatizaci.¹²

Psychické násilí, označované někdy jako neviditelné násilí, je velmi nebezpečnou formou domácího násilí a postupně se mění – od hrubých schválností a vulgárních nadávek až po vyhrožování nebo rafinované a promyšlené dlouhodobé týrání, jehož cílem je oslabit sebejistotu ohrožené osoby a vzbudit v ní pochyby o její vlastní psychické normalitě (Jeden manžel opakovaně měnit voltáž žárovek a přestavovat nábytek, ale své ženě tvrdil, že se nic nemění, čímž u ní vyvolal silné pochyby o jejím vlastním duševním zdraví a vážné somatické potíže).¹³

Odborná literatura považuje za psychické týrání obvykle jednání, které způsobuje oběti emocionální rány či újmu. Ryze psychické násilí, kde složka fyzická zcela chybí se v praxi vyskytuje menší měrou.¹⁴

Příkladem lze uvést následující: devalvující, urážlivá či zraňující komunikace, ignorování, přehlížení partnera, překrucování faktů, upírání základních práv, obviňování, manipulace, ničení oblíbených věcí atd.¹⁵

Velké problémy v praxi působí vymezení psychického násilí. Aby se jednalo o psychické týrání, musí jít o opakované, většinou eskalující, slovní či jiné

¹² Doc. PhDr. Čírtková, L., CSc., Právo a rodina, ročník 2007, č.6, s.1

¹³ Zbořilová, K., Kriminologický sborník 4/2006, s. 36

¹⁴ Doc. PhDr. Čírtková, L., Csc., Moderní psychologie pro právníky, s.20

¹⁵ Doc. PhDr. Čírtková, L., Csc., Moderní psychologie pro právníky, s.20

nekontaktní projevy agresora, které vytvářejí jasně asymetrický vztah a poškozují duševní stabilitu oběti.¹⁶

Ne každé psychické týrání však naplňuje znaky trestného činu. Pokud tomu tak není, je možné zvážit řešení situace pomocí prostředků práva civilního (např.: rozvod manželství), nepřichází však v úvahu trestní represe. Pro užití trestní sankce (např.: stíhání pro trestný čin týrání osoby žijící ve společném bytě nebo obydlí) je nezbytné řádně zajistit důkazy o výskytu psychické formy domácího násilí. Nezbytné je též posuzovat věrohodnost výpovědi jak potenciální oběti tak potenciálního pachatele.

Další velmi frekventovanou formou domácího násilí je sexuální násilí. Bývá vedeno snahou zcela ovládnout a podmanit si partnera, vyvolat v něm pocit ponížení a podřízenosti. Pod tuto formu domácího násilí lze zahrnout všechny sexuální činy, které oběť podstupuje nedobrovolně či s nechutí.¹⁷

Sociální forma domácího násilí má oběť zejména izolovat od společnosti, od rodiny a přátel, má oběti zabránit v jakémkoli kontaktu s jejím okolím. Spočívá zejména v zákazu styku s rodinou a přáteli, zákazu chodit do zaměstnání, kontrola telefonické komunikace, e-mailových zpráv, stanovení přesného časového plánu, kontrola chování, oblékání, zákaz sledování televize, poslouchání rádia atd.

Poslední formou je násilí ekonomické, kdy pachatel zamezí oběti dispozici s finančními prostředky, případně ji nutí, aby jej finančně zabezpečovala. Jedná se například o neposkytování prostředků na domácnost, omezení nakládání s majetkem, zákaz chování do práce atd.

Jak již bylo zmíněno, formy domácího násilí se velmi často vyskytují v kombinacích nebo i všechny najednou.¹⁸

Nejčastěji se vyskytuje kombinace fyzického a psychického násilí, což potvrzuje i následující reprezentativní výzkum agentury STEM pro občanské sdružení Bílý kruh bezpečí z roku 2006:

FORMY NÁSILÍ	VÝSKYT V %
kombinace fyzického a psychického	48%

16 Doc. PhDr. Čírtková, L., Csc., Moderní psychologie pro právníky, s.23

17 Huňková, M., Voňková, J. DN v ČR z pohledu práva, 1. vydání, Justiční akademie ČR, s.17

18 Huňková, M., Voňková, J. DN v ČR z pohledu práva, 1. vydání, Justiční akademie ČR, s. 58

pouze fyzické	18%
kombinace fyzického, psychického a sexuálního	14%
pouze sexuální	1%
pouze psychické	16%
jiná kombinace	3%

Zdroj: Reprezentativní výzkum o domácím násilí STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, 2006.

3. NEJČASTĚJI NAPLŇOVANÉ SKUTKOVÉ PODSTATY

Dne 1.1.2010 nabyl účinnosti nový trestní zákoník, který nahradil dosavadní právní úpravu. Ani tento nový kodex, stejně jako jeho předchůdce, neobsahuje samostatnou skutkovou podstatu „domácí násilí“, ale v řadě případů pachatel naplní skutkovou podstatu některého z trestných činů v trestním zákoníku uvedeném.

Jako problém spatřuji fakt, že násilí v situaci domácího násilí je nutno posuzovat širěji než umožňují současné skutkové podstaty, neboť se vyskytuje v mnoha formách a podobách a ne všechny jsou naším trestním zákoníkem postižitelné. Je samozřejmě otázkou, zda je nutno všechny formy domácího násilí postihovat prostřednictvím trestního práva, neboť je nutno zachovat subsidiaritu trestní represe. Z praktických poznatků pomáhajících organizací vyplývá, že ani oběti nejde primárně o kriminalizaci násilné osoby, ale o vyřešení tíživé situace.

I přesto ovšem nelze problematiku domácího násilí zužovat pouze na domácí násilí fyzické, neboť toto, jak již bylo uvedeno výše, nemusí vždy být pro oběť tou nejcitelnější, nejzávažnější a nejdéle trvající újmou. Ochrana před domácím násilím by měla být založena na komplexním a účinném přístupu k řešení.

Dle úpravy zákona č. 140/1961, Sb., trestního zákona (dále jen zákon č. 140/1961), účinné do 31.12.2009, aby mohlo být jednání pachatele posouzeno jako trestný čin, bylo nutné splnit podmínky, stanovené zákonem č. 140/1961. Muselo se jednat o čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost byl větší než nepatrný a jehož znaky byly uvedeny v trestním zákoně. Tyto podmínky byly v praxi naplněny až v okamžiku, kdy domácí násilí bylo velmi rozvinuto a jeho účinné řešení tím obtížnější, zejména z důvodu psychického stavu a možností oběti. K materiálnímu znaku trestného činu, který byl zákonem č. 140/1961 také vyžadován – nebezpečnosti pro společnost – je nutno uvést, že v praxi byl nezřídka fakticky snižován skutečností, že oběť je k pachateli v poměru rodinném či obdobném. Z praxe lze uvést rozhodnutí NS (Usnesení NS ČR ze dne 7. 2. 2001, sp. zn. 5 TrZ20/2001), ve kterém nebylo shledáno porušení zákona ze strany státní zástupkyně, která zastavila řízení dle §172, odst. 1. písm. b) zákona č. 141/1961, Sb. trestního řádu (dále jen TrŘ) ve věci fyzického útoku manžela na manželku (škrčení, kopání do zad). Ohledně stupně společenské nebezpečnosti státní zástupkyně uvedla, že „není vysoký, a to zvláště s přihlédnutím k okolnostem, za kterých byl trestný čin spáchán – tedy v okamžiku, kdy žádal poškozenou – svoji manželku, aby se snažila

nalézt společné řešení jejich manželské krize“.¹⁹

Trestní zákoník ve svém paragrafu § 13 stanoví, že trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákoník za trestný označuje a který vykazuje znaky uvedené v zákoně. Došlo tedy k vypuštění výše uvedeného materiálního znaku a k doplnění „protiprávnosti“ do definice trestného činu. Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku uvádí, že toto formální pojetí trestného činu více odpovídá logice trestního práva.²⁰ Ačkoli se na první pohled může zdát, že naplnění materiální stránky trestného činu není novým trestním zákonem požadováno, opak je pravdou. Neboť ustanovení § 13 trestního zákoníku je omezeno hmotněprávním korektivem, obsaženým v paragrafu § 12 odst. 2 trestního zákoníku, který stanoví, že trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu. Výše uvedený paragraf vyjadřuje zásadu subsidiarity trestní represe. Tato zásada tak doplňuje nynější formální pojetí trestného činu, současná právní úprava je tedy materializovaným formálním pojetím.²¹ Kritéria společenské škodlivosti v trestním zákoníku obsažena nejsou, bude se však jednat zejména o povahu a závažnost trestného činu.²²

Mezi skutkové podstaty trestných činů, které jsou nejčastěji naplňovány, patří zejména trestné činy uvedené v hlavě první “Trestné činy proti životu a zdraví“, v hlavě druhé “Trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství“, v hlavě třetí “Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti“, v hlavě čtvrté “Trestné činy proti rodině a dětem“ a v hlavě desáté “Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných“, do které je zařazena i velmi diskutovaná skutková podstata “Nebezpečné pronásledování“.

U domácího násilí se jedná o trestné činy zaviněné úmyslně dle § 15 trestního zákona. Trestný je tedy nejen trestný čin dokonáný, ale i jeho pokus dle § 21 trestního zákoníku, tedy jednání, pro společnost nebezpečné, které bezprostředně směřuje k dokonání trestného činu a jehož se pachatel dopustil v úmyslu trestný čin spáchat a k dokonání nedošlo. U nejzávažnějších případů domácího násilí může být trestná i příprava trestného činu dle § 20 trestního zákoníku, jedná se o tzv. zvlášť

¹⁹ Huňková, M., Voňková, M., Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, 2004, proFem, o.p.s., s.98

²⁰ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. §1 až §139. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009,s.101

²¹ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009,s. 116, 117

²² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009,s.118

závažné zločiny, zvláště závažnými zločiny jsou dle § 14 odst. 3 trestního zákoníku ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.

3.1. § 199 Týrání osoby žijící ve společném obydlí

Kdo týrá osobu blízkou nebo jinou žijící s ním ve společném obydlí, dopustí se trestného činu dle paragrafu § 199 trestního zákoníku, kvalifikovaná skutková podstata postihuje toho, kdo se takového jednání dopustí zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví, dopustí se ho nejméně na dvou osobách či páchá-li tento čin po delší dobu.

Nový trestní zákoník obsahuje v § 133 definici pojmu obydlí, a sice že obydlím se rozumí dům, byt nebo jiná prostora sloužící k bydlení a příslušenství k nim náležející.

Tato skutková podstata byla do trestního práva zařazen novelou trestního zákona z roku 1961 provedenou zákonem č. 91/2004 Sb., jako paragraf § 215a. Objektem, tímto ustanovením chráněným, je zájem společnosti na ochraně osob před domácím násilím. K přijetí této novely vedla dlouhá cesta, velmi se o její přijetí zasadily neziskové organizace působící na poli boje proti domácímu násilí.

Původní návrh byl dle senátorky RNDr. Jitky Seidlové širší, obsahoval zejména termín domácí násilí a jeho definici. Jak uvedla RNDr. Jitka Seidlová v rozhovoru pro Tomáše Slánského do Souboru rozhodnutí na téma domácí násilí, definovat domácí násilí se všichni obávali a do doby diskusí o novele trestního zákona, bylo toto téma tabu i v senátu. Původní návrh navíc obsahoval i povinnost ohlašovat případy domácího násilí.

Paragraf § 215a nabyl účinnosti dne 1.1.2004. Chráněna je zde nejen rodina a mládež, jak odpovídá systematickému zařazení tohoto trestného činu, ale i svoboda, zdraví, lidská důstojnost a pokojné soužití.

Podmínkou použití je společné obydlí, kdy oběť s pachatelem musí žít, alespoň z části, ve společném obydlí. Tento pojem je nutno vykládat extenzivně. Nejedná se však o společné nájemníky v obytném domě, který je rozdělen na jednotlivé byty. Spolužití nelze spatřovat v tom, že tyto osoby užívají například společnou chodbu, zádveří atd.

Krom samotného bytu je chráněno i jeho příslušenství (koupelna, WC, půda,

sklep...), i obytné místnosti určené k trvalému bydlení (ubytovny, penziony).²³

K naplnění této skutkové podstaty dojde i v případě, že pachatel do společného bytu pouze pravidelně dochází, často se tam zdržuje, přespává tam a tudíž sdílí s poškozenou osobou její soukromí. Judikatura tento stav definovala tak, že si pachatel může v obydlí počínat „jako doma“, což znamená, že má práva jako člen rodiny nikoli jako pouhý host. Pachatel sám může mít vlastní byt, do něhož odchází. Výklad pojatý restriktivněji by byl dle judikatury popíráním účelu tohoto ustanovení.²⁴

Definice týrání není trestním zákonem vymezena, ale je určena aplikační praxí. Jak již bylo uvedeno výše jedná se o zlé nakládání s osobou žijící s pachatelem ve společně obývaném bytě nebo domě, vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které tato osoba pociťuje jako těžké příkoří. Útoky nemusejí směřovat přímo proti oběti, ale i proti oblíbenému zvířeti apod.

Osoba blízká je definována § 125 trestního zákoníku jako příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec, manžel a partner; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní.

Osobou „jinou“ se rozumí jakákoli jiná osoba než blízká, žijící s pachatelem ve společném obydlí. Okruh osob, které toto ustanovení pokrývá je tedy dostatečně široký, aby naplnilo účel, pro který bylo přijato.

Podstatě tohoto trestného činu, dříve označovaném jako „týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě“, se věnuje i judikát Nejvyššího soudu ze dne 14.9.2005. Dle zmiňovaného judikátu pod pojmem „týrání“ ve smyslu § 215a odst.1 TrZ je třeba rozumět takové jednání pachatele, které se vyznačuje zlým nakládáním buď s blízkou osobou (§ 89 odst.8 TrZ), nebo i jinou osobou, s níž pachatel žije ve společném bytě či domě a současně se vyznačuje i takovou mírou trvalosti a dosahuje takové intenzity, aby bylo způsobilé vyvolat stav, který pociťuje postižená osoba jako těžké příkoří, resp. psychické nebo i fyzické útrapy. Zákon přitom nevyžaduje, aby týrání mělo povahu fyzického násilí, popřípadě též spojeného s následky na zdraví týrané osoby. Použití fyzického násilí může mít však vliv na stupeň nebezpečnosti činu pro společnost (§ 3 odst. 4 TrZ), popřípadě, dojde-li

²³ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 1273

²⁴ Nález ÚS č.275/2008, Sbirka rozhodnutí Ústavního soudu, ročník 2008, č.10, str. 390, Lexik Nexis

k zákonem předpokládanému následku (účinku), i na právní závěr o souběhu trestného činu podle § 215a TrZ s některým dalším trestným činem.²⁵

V uvedeném rozsudku byl pachatel uznán vinným trestným činem týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě podle § 215a TrZ, jehož se dopustil skutkem spočívajícím v tom, že soustavně ze žárlivosti urážel, zastrašoval, ponižoval i fyzicky napadal svou manželku zejména tím, že ji ostříhal dohola, zbil ji páskem či berlí, vyhrožoval jí fyzickým napadením a napadal ji i slovně, udeřil ji pěstí do obličeje a vylil jí do obličeje kávu, v důsledku čehož jí postupně přivodil řadu zranění a zejména pak delší dobu trvající psychický stres.²⁶

Při eventuálním trestním řízení podle tohoto paragrafu kdy dochází “pouze“ k psychickému týrání oběti, je vždy nutno zajistit řádné důkazy o psychickém týrání. Posuzuje se i věrohodnost výpovědi poškozené a obviněné osoby. Velkým problémem je to, že tyto situace bývají často hodnoceny pouze jako vztahové problémy.²⁷

3.2. § 198 Týrání svěřené osoby

Kdo týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově naplní tak tuto skutkovou podstatu. Kvalifikovanou skutkovou podstatu naplní ten, kdo se takového jednání dopustí zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví, spáchá je na více osobách, či pokračuje v páchání po delší dobu.

Soudní praxe pod pojmem týrání rozumí zlé nakládání s osobou, vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které tato osoba pociťuje jako těžké příkoří. Může jít o zlé nakládání spočívající ve fyzických útrapách, ale i o zlé nakládání, způsobující oběti psychické utrpení. Nevyžaduje se, aby u svěřené osoby vznikly následky na zdraví, ale musí jít o jednání, které týraná osoba pro jeho krutost, bezohlednost nebo bolestivost pociťuje jako těžké příkoří.

Předmětem útoku může být nejen dítě, ale i osoby zletilé, které jsou z důvodu stáří, nemoci, invalidity, mentální retardace apod. odkázány na péči jiných osob.

²⁵ Judikát NS, sp.zn. 3 Tdo 1160/2005, publikovaný v Souboru trestních rozhodnutí Nejvyššího soudu, Svazek 19/2005 – C.H.Beck

²⁶ Judikát NS, sp.zn. 3 Tdo 1160/2005, publikovaný v Souboru trestních rozhodnutí Nejvyššího soudu, Svazek 19/2005 – C.H.Beck

²⁷ Doc. PhDr. Čírtková, L., CSc., Právo a rodina, ročník 2007, č.6, s.4

Rozhodný je zde faktický stav, ne to, zda byla osoba například zbavena způsobilosti k právním úkonům atd..

Trvalost pachatelova jednání je nutné posuzovat v závislosti na intenzitě zlého nakládání.

Pachatelem zde může být pouze ten, kdo má povinnost o oběť pečovat. V kvalifikované skutkové podstatě uvedený „zvlášť surový způsob“ je zlé nakládání s týranou osobou s výraznou mírou brutality, které se vymyká z rámce běžného u většiny trestných činů. Může se jednat například o pálení částí těla o žehličku či topení, opakované tlučení do modřin, polití těla kyselinou apod.

Ohledně kvalifikované skutkové podstaty spočívající v delší době páchání tohoto trestného činu, nutno podotknout, že již samotné týrání se vyznačuje určitou trvalostí, řádově lze toto delší trvání spatřovat v několika měsících.²⁸

Trestné je u tohoto činu rovněž jeho neoznámení podle ust. § 368 a nepřekažení podle § 367 tohoto trestného činu, čímž dává zákonodárce najevo, že se jedná o jednání pro společnost vysoce nebezpečné a je povinností každého občana zasáhnout a nezavírat před situací oči a pomoci osobám, které mají omezenou schopnost se bránit.

Nově účinná právní zvýšila u tohoto trestného činu trestní sazbu z šesti měsíců až tří let na jeden rok až pět let a dále rozšířila možnosti použití vyšší trestní sazby.

3.3. § 353 Nebezpečné vyhrožování

Tohoto trestného činu se dopustí ten, kdo jinému vyhrožuje usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu.

Jednání tedy musí být způsobilé vzbudit důvodnou obavu, což je vyšší stupeň tísnivého pocitu ze zla, kterým je vyhrožováno. Sama důvodná obava však vzniknout nemusí. Zda je vyhrožování způsobilé vzbudit důvodnou obavu se posuzuje se zřetelem ke všem konkrétním okolnostem případu, zejména povaze výhrůžky, k fyzickým a charakterovým vlastnostem pachatele ve srovnání s fyzickými a charakterovými vlastnostmi poškozeného, k jejich vzájemnému stavu aj.

²⁸ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 1269

Pojem „jiné těžké újmy“ je hodnocen tak, že se přihlédne k těžkým újmám výslovně uvedeným, ke konkrétním okolnostem případu a i k tomu, jak subjektivně pociťuje újmu osoba, jíž je vyhrožováno.²⁹

Příkladem uvádím trestní příkaz Okresního soudu v J. H. ze dne 18. ledna 2007, č.j. 7 T 193/2006- 19, kterým byl obžalovaný uznán vinným trestným činem násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci podle § 197a odst. 1 TrZ. Pachatel se výše uvedené trestné činnosti dopustil tím, že ze svého mobilního telefonu odeslal poškozené M. T., své nevlastní dceři, několik SMS zpráv, ve kterých jí sděloval, že jí zničí manželství, že proti ní použije svoje lidi a potom už jí nikdo nepomůže, že za všechno zaplatí a potom dostane to, co jí patří. To v poškozené vzhledem ke kriminální minulosti pachatele vzbudilo obavu o život její i jejího manžela. 30

Trestní zákoník přinesl, oproti dřívější úpravě, pouze dílčí změny, za pozitivní z hlediska domácího násilí považují zejména rozšíření možností použití vyšší trestní sazby za spáchání tohoto trestného činu na dítěti nebo těhotné ženě.

3.4. § 146 Ublížení na zdraví

Trestného činu ublížení na zdraví se dopustí ten, kdo jinému úmyslně ublíží na zdraví.

Pojem ublížení na zdraví je v trestním zákoníku vymezen v § 122, ublížením na zdraví se, dle výše uvedeného ustanovení, rozumí takový stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařského ošetření.

Minimální dobu trvání, po kterou porucha zdraví trvá, aby ji bylo možno považovat za ublížení na zdraví ve smyslu § 146 odst. 1. trestního zákoníku, nelze přesně stanovit, musí však jít o poruchu, která znesnadňuje obvyklý způsob života, a to nikoli po dobu zcela přechodnou.

Pracovní neschopnost není však jediným a rozhodujícím kritériem, důležitá je také povaha poruchy zdraví, jak byla způsobena, jakými příznaky se projevuje,

29 Šámal, P., Půry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 1187

30 Hanuš, L., K extrémním případům domácího násilí, Trestněprávní revue, ročník 2007, č. 12, s.356

bolestivost poranění, který orgán je narušen apod.³¹

Ublížení na zdraví je tedy například stav, který nastal déle trvajících bolestmi, horečkami, nespavostí, nechuti k jídlu, déle trvajícím vrhnutím, nemožností pohybu, upoutáním na lůžko apod.³²

Ačkoli je délka trvání pracovní neschopnosti používána soudní praxí jako pomocné kritérium, není nevyhnutelné, aby byl poškozený neschopen práce. V případě, že poškozený při poruše zdraví, která má objektivně povahu ublížení na zdraví a vyžaduje si pracovní neschopnost (v zmiňovaném, případě šlo o zlomeninu nosní kosti s předpokládanou pracovní neschopností v délce trvání 3 týdny), pracuje na vlastní riziko, nelze dojít k závěru, že nejde o ublížení na zdraví.³³

Pokud dle všech ostatních hledisek jde o výraznou poruchu zdraví, bude se jako újma na zdraví považovat i porucha, která netrvala obvykle požadovanou minimální dobu 7 dní pracovní neschopnosti.³⁴

Okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby, relevantními z pohledu domácího násilí, jsou spáchání tohoto činu na dvou nebo více osobách, na těhotné ženě, na dítěti mladším patnácti let, opětovně, ze zavrženíhodné pohnutky.

Ublížení na zdraví je velmi frekventovaným trestným činem v situaci domácího násilí, často však dochází k jeho souběhu s trestným činem dle §199 týrání osoby žijící ve společném obydlí, v takovém případě je možná faktická konzumpce.

3.5. § 145 Těžké ublížení na zdraví

Skutkovou podstatu trestného činu dle § 145 odst.1 trestního zákoníku naplní ten, kdo jinému úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví.

Pojem těžké újmy na zdraví definuje § 122 odst.2. trestního zákoníku jako vážnou poruchu zdraví, nebo jiné vážné onemocnění. Za těchto podmínek je těžkou újmou na zdraví:

a) zmrzačení,

³¹ P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s.1314

³² Rozhodnutí nejvyššího soudu ČSR R II/1965 Sb. rozh. tr.

³³ Rozhodnutí nejvyššího soudu ČSR R 21/1984 Sb. rozh. tr.

³⁴ Rozhodnutí nejvyššího soudu ČSR R 16/1986 Sb. rozh. tr.

- b) ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti,
- c) ochromení údu,
- d) ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí,
- e) poškození důležitého orgánu,
- f) zohydění,
- g) vyvolání potratu nebo usmrcení plodu,
- h) mučivé útrapy, nebo
- i) delší dobu trvající porucha zdraví.

Zákon pro naplnění této skutkové podstaty vymezuje dvě podmínky. První je, že jde o vážnou poruchu zdraví nebo jiné vážné onemocnění, druhou, že jde o některý z taxativně vymezených případů v § 122 odst.2 trestního zákoníku.³⁵

Jedná se o trestný čin úmyslný, přičemž je třeba aby úmysl pachatele směřoval ke způsobení těžké újmy, ačkoli není nutné, aby pachatel chtěl způsobit právě takové poranění, které bylo jeho jednáním fakticky způsobeno.³⁶

Z hlediska úmyslu však postačí úmysl eventuální, tedy že pachatel věděl, že svým jednáním může tento těžký následek způsobit, a byl s tím srozuměn. Srozumění lze vyvozovat například z povahy použité zbraně, z intenzity útoku, ze způsobu provedení útoku, z pohnutky činu.³⁷

3.6. § 171 Omezování osobní svobody

Trestný čin omezování osobní svobody spáchá ten, kdo jinému bez oprávnění brání užívat osobní svobodu.

Bránění v užívání osobní svobody je zásahem do osobní svobody, kterým pachatel oběti znemožňuje nebo omezuje volný pohyb a zároveň mu zabraňuje o svém pohybu svobodně rozhodovat.³⁸

³⁵ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s.1321

³⁶ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 1321

³⁷ Rozhodnutí nejvyššího soudu ČSR R II/1965 Sb. rozh. tr.

³⁸ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha:

Není rozhodná délka doby omezování osobní svobody, tato má však význam při posuzování nebezpečnosti trestného činu.³⁹

Rozdílem mezi trestným činem omezování osobní svobody a zbavení osobní svobody dle § 170 odst.1 trestního zákona je skutečnost, že zde jde o omezení dočasného rázu, které nemá dlouhodobý charakter. Jedná se například o následující jednání: uzavření v místnosti či budově, znemožnění pohybu svázáním, svíráním v náručí, držením paží, zabránění vystoupit z dopravního prostředku apod.⁴⁰

V situaci domácího násilí lze pod tuto skutkovou podstatu podřadit jednání, kterým násilná osoba zabraňuje oběti návštěvu přátel, odchod do zaměstnání a jiná podobná jednání, se kterými se v praxi setkáváme velmi často.

3.7. § 170 Zbavení osobní svobody

Kdo jiného bez oprávnění uvězní nebo jiným způsobem zbaví osobní svobody, dopustí se tohoto trestného činu dle § 170 odst. 1 trestního zákoníku.

Zbavením osobní svobody se myslí trvalé či alespoň dlouhodobé omezení osobní svobody, které se svou povahou blíží uvěznění. Přičemž osvobození je velmi ztíženo a je zvláště obtížné.⁴¹

Dle judikatury okolnost, že se uvězněný mohl osvobodit skokem z okna, nevylučuje naplnění této skutkové podstaty, pokud by skokem riskoval vzhledem ke svému stáří a výšce okna od země své zdraví či život.⁴²

Způsob, kterým ke zbavení osobní svobody došlo, není v této situaci rozhodný, může jít o násilné jednání, využití lsti, uvedení v omyl apod. Musí však jít o zbavení osobní svobody neoprávněně.⁴³

C.H.Beck, 2004, s. 1358

³⁹ Novotný, O., Vokoun, R. a kol., Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část. Praha: ASPI, a.s. 2007, s. 56

⁴⁰ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 1359

⁴¹ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 1363

⁴² Rozhodnutí nejvyššího soudu R 3800/1930

⁴³ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha:

V situaci domácího násilí se jedná zejména o násilné chování agresora, kterým oběť izoluje od okolního světa, a tím nad ní získat úplnou a naprostou kontrolu.

3.8. § 184 Pomluva

Tohoto trestného činu se dopustí ten, kdo jinému sdělí nepravdivý údaj, který je způsobilý značnou měrou ohrozit váženost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu.

Zájem chráněný tímto ustanovením je čest (mravní hodnota) a dobrá pověst člověka ve společnosti. Pomluva se může týkat i toho, kdo si svou váženost neuvědomuje.⁴⁴

Naplnění této skutkové podstaty v situaci domácího násilí je jedním z příkladů psychického týrání.

Čest je etickou kategorií, která vyjadřuje vztah jedince k sobě samému (subjektivní stránka) a vztah společnosti k jedinci (objektivní stránka).⁴⁵

Údaj, který pachatel sděluje musí být nepravdivý, musí se tedy jednat o informaci, která je v rozporu se skutečností. Sdělení pravdivé informace, i kdyby značnou měrou ohrozila váženost u spoluobčanů není pomluvou.⁴⁶

Tento trestný čin, ačkoli patří k těm méně nebezpečným, může mít dalekosáhlé následky. Například pokud pachatel z oběti v očích veřejnosti udělá alkoholičku, narkomanku, hysterku atd., která není schopná postarat se sama o sebe, natož o vlastní děti, může tento argumenty podpořen výpověďmi „zmanipulovaných“ sousedů, hrát významnou roli při rozhodování soudu o svěřeni dětí do péče matky či otce.

Trestní zákoník obsahuje jen drobnou změnu od dřívější právní úpravy, mezi kvalifikační okolnosti výslovně zařazuje i spáchání tohoto trestného činu veřejně přístupnou počítačovou sítí.

C.H.Beck, 2004, s. 1363

⁴⁴ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 1233

⁴⁵ Novotný, O., Vokoun, R. a kol., Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část. Praha: ASPI, a.s.2007, s.277

⁴⁶ Novotný, O., Vokoun, R. a kol., Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část. Praha: ASPI, a.s.2007, s.278

3.9. § 185 Znásilnění

Trestného činu znásilnění se dopustí ten, kdo jiného násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti. Tento trestný čin je tedy charakterizován dvojím jednáním, a sice jednáním násilným a pohlavním stykem.

Kvalifikovanou skutkovou podstatu naplní ten, kdo spáchá výše uvedený čin souloží nebo jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží na dítěti nebo se zbraní. Nová právní úprava se tak zaměřuje na jakýkoli pohlavní styk – tedy na jednání, kterým pachatel sám sebe sexuálně uspokojuje na jiné osobě (př. osahávání genitálií, prsou apod.). Dle úpravy účinné do konce roku 2009 bylo u dospělých osob takovéto jednání možné stíhat pouze jako trestný čin vydírání, které neakcentuje podstatu sexuálního násilí.⁴⁷ Judikatura za pohlavní styk považuje jakýkoli způsob ukájení pohlavního pudu na těle jiné osoby, a to stejného i opačného pohlaví. Jedná se nejen o soulož (tzn. Spojení pohlavních orgánů muže a ženy), ale i pohlavní styk provedený srovnatelným způsobem (např. orální či anální pohlavní styk) a patří sem i např. pouhé osahávání ženy na prsou, líbání genitálií apod.⁴⁸

Dalším plusem nové úpravy oproti minulé je i to, že k naplnění skutkové podstaty trestného činu znásilnění není nadále nutné, aby šlo o pohrůzku bezprostředním násilím, ale postačí pohrůzka násilí nebo pohrůzka jiné těžké újmy. Tato formulace umožní postihnout širší škálu jednání pachatelů, což je bezpochyby velkým přínosem.⁴⁹

Okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby, připadající v úvahu v situaci domácího násilí, jsou spáchání tohoto trestného činu (dle odst.1) na dítěti mladším patnácti let a způsobení těžké újmy na zdraví či smrti.

Poškozeným může být i osoba, se kterou již v minulosti pachatel pohlavní styk měl nebo se kterou žije v manželství či poměru druha a

⁴⁷ Havelková, B., Znásilnění – několik úvah nad právní úpravou a její aplikací, část I. - právní úprava a její kritické zhodnocení, Jiné právo, dostupné z www.jinepravo.cz

⁴⁸ Jelínek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s.231

⁴⁹ Havelková, B., Znásilnění – několik úvah nad právní úpravou a její aplikací, část I. - právní úprava a její kritické zhodnocení, Jiné právo, dostupné z www.jinepravo.cz

družky.⁵⁰

Podstatou tohoto trestného činu je použití násilí či pohrůžky násilí nebo pohrůžky jiné těžké újmy. Za násilí se zde považuje použití fyzické síly ze strany pachatele, určené k překonání nebo zamezení vážně míněného odporu a dosažení soulože či jiného obdobného pohlavního styku proti vůli znásilňované osoby.⁵¹ Pohrůžkou násilí je pohrůžka, ze které je zřejmé, že nepodrobí-li se oběť vůli pachatele, násilí bude vykonáno ihned nebo někdy v budoucnu. Lze tedy takto vyhrožovat i nepřítomné osobě např. prostřednictvím e-mailu.⁵²

Není nutné, aby poškozený klad pachateli odpor, jde například o situaci, kdy si je oběť vědoma fyzické převahy pachatele a z obavy před dalším jednáním se zcela poddá jeho vůli.⁵³

Trestný čin je spáchán násilím i v případě, že pachatel uvedl oběť lstí do stavu bezbrannosti, přičemž lstí je vyvolání nebo využití omylu osoby s úmyslem dosáhnout nějakého cíle. Bezbranností je stav silné opilosti, silného omámení narkotikem nebo jinou návykovou látkou, kdy oběť není v důsledku tohoto stavu schopna účinné obrany proti jednání pachatele. Dle ustálené praxe se za stav bezbrannosti považuje i hluboký spánek.⁵⁴

Za zneužití bezbrannosti se považuje situace, kdy oběť je ve stavu, v němž nemůže klást odpor. Tento stav může být způsoben opilostí, spoutáním, vysokou horečkou, hlubokým spánkem aj. Bezbranností je takový stav, ve kterém oběť není schopna projevit svou vůli, popřípadě ve kterém není schopna klást odpor.⁵⁵

Z výpovědí postižených žen je patrné, že trestný čin znásilnění je trestným činem, který je v situaci domácího násilí naplňován nezřídka, ačkoli k jeho oznámení nedochází často. Latence tohoto trestného činu je velmi vysoká. Sexuální násilí je i jednou ze základních forem domácího násilí.

⁵⁰ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 1411

⁵¹ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 1411

⁵² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 543

⁵³ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 1374

⁵⁴ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 657

⁵⁵ Novotný, O., Vokoun, R. a kol., Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část. Praha: ASPI, a.s. 2007, s. 77

Pro oběť je tento trestný čin velmi traumatizující, ačkoli judikaturou je zastáván již výše uvedený názor, že k tomuto trestnému činu může dojít i mezi manžely (partnery). Oběť a často i okolí se s touto myšlenkou dosud zcela neztotožnili. Domnívají se, že jde o legitimní uplatňování manželských práv, nikoli o zcela nepřipustný a protiprávní zásah do práva člověka na svobodné rozhodování o svém pohlavním životě a zásah do lidské důstojnosti. Oběť tedy často z těchto důvodů trestný čin neoznámí.

3.10. § 186 Sexuální nátlak

Nový trestní zákoník rozděluje různé formy sexuálního násilí a obsahuje tak dva trestné činy, a to znásilnění (§185) a sexuální nátlak (§186).

Trestného činu sexuálního nátlaku se dopustí ten, kdo jiného násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování, nebo kdo k takovému chování přiměje jiného zneužívaje jeho bezbrannosti, stejně tak dle odstavce druhého § 186 ten, kdo přiměje jiného k pohlavnímu styku, k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování zneužívaje jeho závislosti nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu. Kvalifikačnímu okolnostmi je spáchání tohoto trestného činu na dítěti, nejméně se dvěma osobami, se zbraní, na osobě ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení, zabezpečovací detence, ochranné nebo ústavní výchovy anebo v jiném místě, kde je omezována osobní svoboda, jako člen organizované skupiny, na dítěti mladším patnácti let, způsobení těžké újmy na zdraví či smrti.⁵⁶

Pod pojmem sexuální nátlak dle § 186 odst. 1 se rozumí donucení jiného k sexuálním aktivitám i v případě, že nedojde k pohlavnímu styku.

Odstavec druhý paragrafu § 186 pak reflektuje situace, kdy je pachatel v postavení důvěryhodnosti nebo vlivu nad obětí, z titulu svého postavení, nebo z titulu závislosti nebo bezbrannosti oběti.

Tím je nově zavedena trestnost i jiných forem sexuálního uspokojení a i vůči dospělým osobám. Doposud byl trestní postih zaveden jen pokud došlo k souloži či

⁵⁶ Havelková, B., Znásilnění – několik úvah nad právní úpravou a její aplikací, část I. - právní úprava a její kritické zhodnocení, Jiné právo, dostupné z www.jinepravo.cz

jiné formě pohlavního zneužití s osobou pachateli svěřenou nebo s osobou mladší 18 let.⁵⁷ Toto lze považovat z pohledu domácího násilí za velmi přínosné. Pozitivně hodnotím i fakt, že u tohoto trestného činu je trestná i příprava.

3.11. § 187 Pohlavní zneužívání

Kdo vykoná soulož s dítětem mladším patnácti let nebo kdo je jiným způsobem pohlavně zneužije, dopustí se trestného činu pohlavního zneužití. Kvalifikačními okolnostmi je spáchání tohoto trestného činu na dítěti mladším patnácti let svěřeném jeho doзору, zneužívaje jeho závislosti nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu, způsobení těžké újmy na zdraví či smrti.

Tato skutková podstata může být při domácím násilí naplněna, neboť domácí násilí není jen násilím mezi partnery, i když tato forma je nejčastěji pojednávána, ale i mezigenerační (tedy i vůči dětem).

Za soulož se pokládá spojení pohlavních orgánů muže a ženy, postačí však i jen částečné zasunutí pohlavního údu muže do pochvy ženy. Spojením pohlavních orgánů je znásilnění dokonáno, není podstatné, zda došlo k pohlavnímu uspokojení.⁵⁸

Jiným způsobem pohlavního zneužití jsou intenzivnější zásahy do pohlavní sféry oběti, nejde zde pouze o orální či anální pohlavní styk, ale i o např. ohmatávání prsou nebo pohlavních orgánů, líbání přirození a jiné podobné jednání, směřující k uspokojení pachatele.⁵⁹

O osobu pachateli svěřenou se jedná, pokud má pachatel právo a povinnost na ni dohlížet. Za takové osoby se považují nejen rodiče vůči dětem, ale i například manžel matky, který rodičem dítěte není, ale žije s ním ve společné domácnosti.⁶⁰

Závislost v tomto ohledu znamená, že oběť je v určitém směru

⁵⁷ Havelková, B., Z násilnění – několik úvah nad právní úpravou a její aplikací, část I. - právní úprava a její kritické zhodnocení, Jiné právo, dostupné z www.jinepravo.cz

⁵⁸ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 1411

⁵⁹ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 1419

⁶⁰ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 1419

odkázána na pachatele a nemůže se svobodně rozhodovat, čehož pachatel využívá k realizaci svého záměru.

Souhlas oběti nevylučuje trestní odpovědnost, osoba mladší 15 let je chráněna i proti své vůli, zneužití závislosti a souhlas se pojmově vylučují.⁶¹

3.12. § 140 Vražda

Trestného činu vraždy se dopustí ten, kdo jiného úmyslně usmrtí. Vyšší trestní sazbou bude potrestán ten, kdo jiného úmyslně usmrtí s rozmyslem nebo po předchozím uvážení. Trestní zákoník tímto reflektuje, že míra úmyslu usmrtit jiného nemusí být ve všech případech stejná.

První odstavec paragrafu § 140 vymezuje tzv. vraždu prostou, neboli úmyslné usmrcení jiného, spáchané bez rozmyslu či předchozího uvážení, avšak pachatel zde nejedná v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku či jiného omluvitelného hnutí mysli ani v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného.⁶² Druhý odstavec zmiňovaného paragrafu vymezuje vraždu spáchanou s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, jde sice o samostatnou skutkovou podstatu, ale vzhledem k tomu, že obsahuje oproti vraždě prosté pouze jeden nový znak, dalo by se říci, že jde spíše o kvalifikovanou skutkovou podstatu. Rozmysl zde charakterizuje vyšší stupeň úvahy pachatele, který zahrnuje kromě usmrcení i další důsledky činu. Může jít i o úvahu velmi krátkou, bezprostředně předcházející spáchání trestného činu. Předchozí uvážení se oproti rozmyslu liší časovým vymezením a vyšší intenzitou.⁶³

Kvalifikovanými případy vraždy, připadající v úvahu v situacích domácího násilí, je spáchání vraždy na dvou nebo více osobách, zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, opětovně, na těhotné ženě nebo na osobě mladší než čtrnáct let. Vražda je nejzávažnějším trestným činem, který v souvislosti s domácím násilím přichází v úvahu.

Usmrcením člověka se rozumí jakékoli zbavení života. Je nutno podotknout, že u tohoto trestného činu nerozhoduje, zda šlo o jednání jednorázové nebo o jednání dlouhodobé a postupné. Proto je vraždou jak zastřelení, tak i dlouhodobé týrání.⁶⁴

⁶¹ Novotný, O., Vokoun, R. a kol., Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část. Praha: ASPI, a.s. 2007, s. 79

⁶² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 476

⁶³ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 477

⁶⁴ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha:

V souvislosti s usmrcením považují za nutné vymezit okamžik smrti. Dle poznatků lékařské vědy je smrt vykládána jako biologická smrt mozku, kterou se rozumí stav organismu, u něhož je již vyloučeno obnovení životních funkcí.⁶⁵

Vražda je úmyslným trestným činem, úmysl musí směřovat k usmrcení člověka, avšak postačí úmysl eventuální. Při posuzování otázky zavinění je nutno vycházet z konkrétních okolností případu (pohnutka, co předcházelo útoku, způsob provedení, použité nástroje, proti kterým částem těla pachatel útočil atd.).⁶⁶

Spáchání tohoto činu na více osobách se rozumí nejméně na třech osobách, přičemž z hlediska zavinění tohoto postačí nedbalost.

Spácháním vraždy zvláště surovým způsobem je vražedný útok s extrémně vysokou mírou brutality, která se podstatně vymyká z rámce běžného u většiny trestných činů tohoto druhu. Není zde však nutné, aby byla vyvolána zároveň zvýšená trýzeň poškozeného. Jedná se zejména o útoky s extrémně vysokou intenzitou, výraznou brutalitou, provázené nezdědkou užitím většího počtu nástrojů nebo mechanismů. Typicky jde o způsob útoku spojený s ubíjením oběti a nápadnější devastací jejího těla (např. vražedný útok sekýrou, při kterém byla téměř oddělena hlava oběti od těla, ...). Tuto okolnost je nutno zkoumat nejen z hlediska postižené osoby, nýbrž vzhledem k celkovému způsobu, jakým byla vražda vykonána, zejména též se zřetelem k běžným názorům společnosti. O zvláště trýznivý způsob vraždy se jedná, jestliže oběť je vystavena bolestem na hranici snesitelnosti trvajícím třeba i po kratší dobu nebo sice méně intenzivním, ale zato trvajícím déle, které velmi citelně zasahují celou osobnost poškozené. Záleží zde i na subjektivním prožívání útoku ze strany oběti.

Znaky spáchání vraždy zvláště surovým nebo trýznivým způsobem nejsou v trestním zákoně přesně definovány. Současná rozhodovací praxe vykládá znak zvláště surového způsobu jako takové spáchání trestného činu, které svou surovostí výraznou měrou přesahuje obvyklou míru, která je nutně obsažena v každém jednání zakládajícím znaky trestného činu vraždy. Tento znak představuje především ty okolnosti, které charakterizují použité násilí z hlediska vnějšího, zatímco znak zvláště trýznivého způsobu představuje okolnosti spíše subjektivní povahy charakterizující

C.H.Beck, 2004, s. 1299

⁶⁵ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 1298.

⁶⁶ Novotný, O., Vokoun, R., a kol. Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část. Praha: ASPI, a.s., 2007 s.26

prožitky poškozeného. Oba tyto znaky ale nemusejí být naplněny současně.⁶⁷

Těhotnou je žena v období od početí do začátku porodu . Pro naplnění této okolnosti musí být žena těhotnou na počátku jednání pachatele, kterým jí započal usmrcovat, a proto je bez významu, zda v důsledku jeho jednání došlo k potratu v průběhu jeho jednání, popř. ještě před vznikem smrtelného následku.⁶⁸

Rozdíl mezi kvalifikačními okolnostmi spáchání vraždy na více osobách a opětovně je v tom, že v případě spáchání vraždy na více osobách pachatel usmrtí nejméně dvě osoby jedním skutkem.⁶⁹

Případy, kdy domácí násilí končí usmrcením jednoho z partnerů, nejsou bohužel ojedinělé. Vyskytují se údaje, že ve „Velké Británii zemře každý třetí den žena rukou svého partnera, v USA se denně odehrají v průměru tři až čtyři partnerské vraždy.“⁷⁰

3.12.1. EXKURZ: Když se z oběti stane pachatel

V praxi se vyskytují nejen případy, kdy dojde k usmrcení oběti, ale i případy, kdy dojde k vraždě pachatele domácího násilí, kterého usmrtí jeho oběť. Oběť totiž ze své situace často nevidí jiného východiska z tíživé situace.

Paragraf §58 trestního zákoníku obsahuje tzv. moderační právo soudu, dle něj má-li soud vzhledem k okolnostem případu nebo vzhledem k poměrům pachatele za to, že by použití trestní sazby odnětí svobody trestním zákonem stanovené bylo pro pachatele nepřiměřeně přísné a že lze dosáhnout nápravy pachatele i trestem kratšího trvání, může snížit trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby tímto zákonem stanovené.

Za „okolnosti případu“ ve smyslu citovaného ustanovení zákona se přitom považují všechny skutečnosti, které mají vliv na stupeň nebezpečnosti činu pro společnost a možnost nápravy pachatele. Mezi takové skutečnosti lze zahrnout především okolnosti, jejichž význam z hlediska naplnění znaků skutkové podstaty

⁶⁷ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 1302

⁶⁸ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 1303

⁶⁹ Novotný, O., Vokoun, R., a kol. Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část. Praha: ASPI, a.s., 2007 s.26

⁷⁰ Doc. PhDr. Čírtková, L., Csc. Násilí v intimních vztazích neboli partnerské vraždy. Právo a rodina, 2008, č.5, s.5.

výrazněji vybočuje z obvyklých případů určitých trestných činů a odůvodňuje shovívavější postup při trestání. Pod pojem „okolnosti případu“ lze zahrnout i psychický stav pachatele, vyvolaný působením tíživých okolností, jejichž vznik sám nevyvolal (jako příklad lze uvést i případy tzv. domácího násilí, zvláště bylo-li vykonáváno po delší dobu).⁷¹

„Okolnostmi případu“ ve smyslu § 58 trestního zákoníku jsou i situace, kdy pachatel (pachatelka) jedná ve specifické situaci vyvolané tlakem dlouhodobého aktivně vykonávaného psychického i fyzického domácího násilí ze strany poškozeného.⁷²

V některých případech, kdy v situaci domácího násilí oběť tohoto nakonec usmrtí pachatele, mohou být naplněny podmínky pro vyhodnocení situace jako nutné obrany dle § 29 trestního zákoníku, který stanoví, že čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Podstatou nutné obrany je odvrácení nebezpečí, které vzniká na základě útoku, směřujícího proti zájmu chráněnému trestním zákoníkem. Odvrácení se děje činem, který je namířen proti útočníkovi a jinak by byl trestným činem. Jelikož však obránce chrání zájmy, které chrání trestní zákon, nejedná proti jeho účelu, ale ve shodě s ním. Podmínkou užití tohoto ustanovení trestního zákoníku je, že se jedná o situaci, kdy útočník svým jednostranným jednáním situaci, za které bylo použito nutné obrany, vyvolá.⁷³

Nutná obrana předpokládá následující:

1. nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, přičemž “zcela zjevně“ je kategorie subjektivní, tedy jak se situace jevila v době útoku, a nikoli jak se jeví osobám, které ji posuzují později.
2. musí jít o odražení útoku, který trvá nebo přímo hrozí⁷⁴

Zejména podmínka bezprostřední hrozby nebo trvání útoku je v situaci domácího násilí klíčová, neboť se nejedná o nutnou obranu v případě, kdy oběť

⁷¹ Rozhodnutí nejvyššího soudu ze dne 4. října 2007, sp. zn. 3 Tdo 668/2007.

⁷² Rozhodnutí nejvyššího soudu ze dne 18. září 2008, sp. zn. 3 Tdo 601/2008.

⁷³ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 119

⁷⁴ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 120

domácího násilí usmrtí pachatele sice v důsledku dlouhotrvajícího tlaku na její osobu a ve stavu, kdy jiné východisko z tíživé situace nevidí, ale útok pachatele již netrvá ani bezprostředně nehrozí. Takovou situaci je nutno vyhodnotit jako trestný čin vraždy.

Je tedy jasné, že útok musí následovat bezprostředně za hrozbou, přičemž však nemusí být neočekávaný. Hrozba útokem nemusí být vyslovena, postačí, když vyplývá z okolností. Útok také nesmí být ukončen ani přerušen, jestliže byl útok ukončen nebo přerušen a nebezpečí již nehrozí přímo, nepřichází nutná obrana v úvahu. Tímto však není myšlena přestávka, po níž lze očekávat pokračování útoku. Nelze-li zcela jednoznačně učinit závěr, zda útok skončil či neskončil, je nutno vycházet ze zásady “in dubio pro reo“ a učinit závěr, že útok v době činu obviněné, která se mu bránila, trval.⁷⁵

U nutné obrany není stanovena podmínka subsidiarity, tudíž je možná obrana i proti útoku, kterému se lze vyhnout i jinak (např.: útekem, přivoláním policie apod.). Obrana musí být způsobilá útok odvrátit, tudíž je logické, že intenzita obrany musí být silnější než útok.⁷⁶

Prostředky obrany, které může obránce k odvrácení útoku použít, nemusí být ani přibližně stejné účinnosti, obránce může použít prostředku, kterého má právě po ruce. Skutečnost, že obránce použije proti neozbrojenému útočnickovi zbraně ještě sama o sobě neznamena, že jde o obranu zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku.⁷⁷

3.12.2. § 141 Zabití

Do nového trestního zákoníku je zařazena skutková podstata trestného činu zabití, který je ke skutkové podstatě trestného činu vraždy skutkovou podstatou privilegovanou a obsahuje mírnější trestní postih pro pachatele. Trestného činu zabití se dopustí ten, kdo jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. Tímto je vyjádřena rozdílnost jednotlivých

⁷⁵ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 122, 123

⁷⁶ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 126

⁷⁷ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 126

případů úmyslného usmrcení a jejich rozdílná společenská závažnost. Dřívější úprava, účinná do konce roku 2009, skutkové podstaty trestného činu vraždy nedostatečně reflektovala rozdíl mezi úmyslným usmrcením, které je svou povahou spontánním smrtícím útokem a plánovanou, promyšlenou vraždou. Nepostihovala ani rozdíl v míře zavinění, neboť z hlediska trestní odpovědnosti nebylo rozlišováno mezi úmyslem eventuálním a přímým. Vraždy se dle dřívější konstrukce skutkových podstat dopustil například i ten, kdo odvracel útok a vybočil při tom z mezí nutné obrany.⁷⁸

Skutková podstata trestného činu zabití se tedy týká pachatelů, kteří spáchali trestný čin v důsledku tragického okamžiku či mimořádně stresující situace.⁷⁹ Pachatel trestného činu zabití sice úmyslně usmrtí jiného, ale učiní tak na základě tzv. viktimologického zavinění. O viktimologické zavinění se jedná v případě, že poškozený způsobil pachateli či osobě jemu blízké těžké příkoří, přičemž pachatel nevyvolal konflikt s poškozeným svým morálně závadným či protiprávním jednáním.⁸⁰

Z hlediska domácího násilí má zavedení skutkové podstaty zabití význam v případech, kdy se z “oběti stane pachatel“, tedy v situaci, kdy oběť v důsledku trvajícího domácího násilí násilnou osobu usmrtí a nepřipadá v úvahu kvalifikovat situaci jako nutnou obranu. V případě naplnění skutkové podstaty zabití je trestní sazba trestu odnětí svobody stanovena v rozmezí 3 až 10 let, zatímco u trestného činu vraždy je trestní postih výrazně přísnější.

Do současnosti byly výše uvedené situace klasifikovány jako trestný čin vraždy (pokud nešlo o nutnou obranu). Příkladem budiž usnesení Nejvyššího soudu ČR (sp.zn. 3 Tdo 601/2008), kterým bylo odmítnuto dovolání dovolatelky, která byla uznána vinnou trestným činem vraždy podle §219 odst. 1 zákona č. 140/1961, když napadla svého manžela po předchozí slovní rozepři a z bezprostřední blízkosti jej dvakrát střelila do hlavy, kdy v důsledku tohoto zranění manžel na místě zemřel. Při posuzování otázky zavinění znalkyně z oboru forenzní psychologie se specializací na tzv. Domácí násilí ve svém posudku poukázala na to, že chování dovolatelky, bylo konzistentní s ohledem na rozvinutý syndrom týrané ženy a z forenzně-psychologického hlediska byla hlavním motivačním rámcem jednání dovolatelky pohnutka sebeobrany. Od účinnosti nového trestního zákoníku je možno posuzovat

⁷⁸ Hořák, J. Úmyslné usmrcení de lege merenda, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, 2007, č.2, s.134

⁷⁹ Hořák, J. Úmyslné usmrcení v afektu (část II.), Trestní právo, 2008, č. 11, s. 15

⁸⁰ Hořák, J. Úmyslné usmrcení de lege merenda. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica, 2007, č. 2, s. 139

situace, kdy osoba jedná jako oběť domácího násilí a v obavě o svoji osobu, nikoli však v obranné situaci, jako trestný čin zabití a nikoli trestný čin vraždy.

Kvalifikovanou skutkovou podstatu trestného činu zabití naplní ten, kdo spáchá tento trestný čin na dvou a více osobách, na těhotné ženě nebo na dítěti mladším patnácti let.

Původně byla tato skutková podstata formulována jako „úmyslné usmrcení v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného“, zcela jasně tak obsahovala dva privilegující momenty, a sice afekt a provokaci. Provokace je vyjádřena tím, že pachatel úmyslně usmrtí oběť v důsledku zavrženíhodného jednání poškozeného, v této situaci není požadován afekt. Na druhé straně při spáchání tohoto trestného činu v afektu, tedy v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku, nemusí být tento afekt zaviněn usmrcenou osobou.⁸¹

Před účinností trestního zákoníku byla však formulace skutkové podstaty trestného činu zabití novelizována, a sice na „úmyslné usmrcení v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného“, a to z důvodu, aby nevznikaly pochybnosti o jeho dopadu na některé méně omluvitelné případy.⁸²

Dle mého názoru však stále není zcela jednoznačné, zda v případě úmyslného usmrcení v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného je, nebo není vyžadován afekt pachatele – tedy silné rozrušení. Dle gramatické formulace je možný dvojí výklad. O tom, který bude používán, rozhodne až soudní praxe. Je s podivem, že zákonodárci nechali tuto otázku nevyřešenou, neboť se jedná o druhý nejzávažnější trestný čin, u kterého by podmínky jeho aplikace měly být zcela jednoznačné, a ne ponechané na praxi. Pro řešení situace domácího násilí by samozřejmě byl přínosnější výklad, kdy by afekt vyžadován nebyl, pokud pachatel usmrtí v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. Domnívám se ovšem, že tento výklad by mohl být zneužíván a k jeho aplikaci by soudy museli přistupovat velmi obezřetně.

Doplněním „nebo jiného omluvitelného hnutí mysli“ je sice přínosem a jakýmsi usnadněním výkladu tohoto ustanovení, neboť vylučuje ty pachatele, kteří sice jednali v rozrušení, ale ne z omluvitelného důvodu. Příkladem může být lupič, který usmrtí policistu. Lupič sice může jednat v úleku z příchodu policisty, ale jistě

⁸¹ Hořák, J. Úmyslná usmrcení v afektu (část II.), Trestní právo, 2008, č. 11, s.15

⁸² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s.478

ne z omluvitelného.⁸³ Avšak ani tato formulace se mi nezdá dostatečná, neboť doslovný gramatický výklad znamená, že strach, úlek a zmatek jsou omluvitelnými vždy. Považuji za chybu zákonodárců, že skutkovou podstatu druhého nejzávažnějšího trestného činu neformulovali dostatečně jasně.

I přes nedostatky považuji zařazení trestného činu zabití mezi skutkové podstaty trestných činů za velmi přínosné, neboť je nutné rozlišovat podmínky a okolnosti úmyslného usmrcení jiné osoby a rozlišovat tak závažnost spáchaného trestného činu a nebezpečnost pachatele pro společnost. Situaci samozřejmě nelze banalizovat, podmínky naplnění této privilegované skutkové podstaty bude nutno zkoumat velmi pečlivě a jsem velmi zvědavá, jak se tato skutková podstata promítne do soudní praxe.

3.12.3. § 146a Ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky

Kdo jinému úmyslně způsobí ublížení na zdraví v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, dopustí se trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky. Přísněji bude potrestán ten, kdo výše uvedeným jednáním způsobí jinému těžkou újmu na zdraví. Tato privilegovaná skutková podstata se v našem právním řádu do účinnosti nového trestního zákoníku nevyskytovala. Vyjadřuje privilegovanost útoků, spáchaných ve výše uvedených stavech (v silném rozrušení, zmatku atd.). Do trestního zákoníku byla zařazena v období mezi jeho platností a účinností, z důvodu doplnění diferenciací úmyslných trestných činů proti životu a zdraví s ohledem na jejich různou závažnost z hlediska míry úmyslného způsobení následku.⁸⁴

3.13. § 354 Nebezpečné pronásledování

Jednou z nejvýznamnějších změn, které byly novým trestním zákoníkem zavedeny, je zařazení nové skutkové podstaty nebezpečného pronásledování jako §345 trestního zákoníku. Tohoto trestného činu se dopustí ten, kdo jiného

⁸³ Fremr, R. Zabití – Hit trestního zákoníku?, dostupné z www.jinepravo.blogspot.com

⁸⁴ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s.493

dlouhodobě pronásleduje tím, že vyhrožuje ublížením na zdraví nebo jinou újmu jemu nebo jeho osobám blízkým, vyhledává jeho osobní blízkost nebo jej sleduje, vytrvale jej prostřednictvím prostředků elektronických komunikací, písemně nebo jinak kontaktuje, omezuje jej v jeho obvyklém způsobu života nebo zneužije jeho osobních údajů za účelem získání osobního nebo jiného kontaktu a toto jednání je způsobilé vzbudit v něm důvodnou obavu o jeho život nebo zdraví nebo o život a zdraví osob jemu blízkých.

Kvalifikovanou skutkovou podstatu naplní ten, kdo výše uvedené jednání spáchá vůči dítěti, těhotné ženě, se zbraní či nejméně se dvěma osobami.

Tento paragraf reaguje na dlouho trvající diskuse na poli politiky i legislativy o problému, označovaném jako stalking.

Toto ustanovení trestního zákoníku je bráno jako doplnění skutkových podstat trestných činů týrání osoby žijící ve společném obydlí dle § 199, vydírání dle § 175 a nebezpečné vyhrožování dle § 353 trestního zákoníku. Od poslední zmiňované skutkové podstaty se skutková podstata nebezpečného pronásledování liší zejména tím, že musí být dlouhodobého charakteru (u nebezpečného vyhrožování postačí jednorázový útok) a dále intenzitou výhrůžek. V případě použití intenzivnějších výhrůžek při nebezpečném pronásledování může dojít k jeho souběhu s jiným trestným činem (př.: s vydíráním, s trestnými činy proti životu a zdraví).⁸⁵

Další podmínkou použití tohoto ustanovení je, že jednání pachatele musí být způsobilé vzbudit v pronásledovaném důvodnou obavu o jeho život nebo zdraví nebo o život nebo zdraví osob jemu blízkých.⁸⁶

První státy přijali tzv. Anti-stalkingové zákony již v polovině 90.let (USA, Austrálie, Velká Británie) a brzy je následovali další (Belgie zahrнула stalking mezi skutkové podstaty trestního zákona v roce 1998, Holandsko v roce 2000, Rakousko zavedlo trestnost stalkingu od 1.7.2006, SRN od 1.1.2007).⁸⁷

Jelikož se s touto problematikou ve své praxi dobrovolníka Bílého kruhu bezpečí často setkávám, ráda bych v této kapitole rozvedla tento jev šířeji.

Anglický výraz stalking znamená stopování, resp. V řeči lovců stopováním

⁸⁵ Korbela, F., Šámal, P. Změny trestního zákoníku a návrh postihu „stalkingu“. Státní zastupitelství, 2008, č. 7-8, s.16

⁸⁶ Pocta Sentě Radvancové k 80.narozeninám. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 581

⁸⁷ Doc. PhDr. Čírtková, L., Csc., Moderní psychologie pro právníky, s.53

uštvat zvěř k smrti.⁸⁸

Pronásledování, stejně jako domácí násilí, má mnoho forem, které se vyznačují různým stupněm intenzity. Jeho hlavním znakem je „obsesivní fixace známého nebo neznámého pachatele na určitou osobu, kterou pak obtěžuje systematickou a nevyžádanou pozorností“. Jednoznačná a všeobecně uznávaná definice zatím neexistuje, panuje však shoda v tom, že jde o “nevyžádané pokusy o kontakt s vyhlédnutou osobou, které se opakují a jsou vytrvalé (soustavné), a které závažně a neúnosně poškozují kvalitu života oběti“.⁸⁹

Velmi častou formou nebezpečného pronásledování (ve více než 50% případech) je tzv. Ex-partner stalking, tedy pronásledování bývalým partnerem po ukončení vztahu. Domácí násilí a pronásledování bývalým partnerem jsou dvě různé formy násilí mezi partnery, mohou se vyskytovat izolovaně i propojeně. Zatímco domácího násilí se dopouští pachatel v partnerském vztahu, v případě ex-partner stalkingu je vztah již minulostí. Stalking může být pokračováním násilného chování partnera během vztahu, ačkoli prospektivní údaje o četnosti pokračování domácího násilí ve formě stalkingu chybí, dle výzkumů provedených v USA je výše uvedená situace velmi častým jevem. Provedené studie zaznamenaly, že cca 81% obětí stalkingu tvoří osoby, které byly v přecházejícím vztahu fyzicky napadeny partnerem. V současnosti běží výzkumy, které by mohly dát jednoznačné indikátory přeměny domácího násilí na nebezpečné pronásledování.

Pro ilustraci uvádím několik příkladů: opakované pokusy o kontakt pomocí sms, telefonicky, e-maily, dopisy, vyhledávání osobních setkání, sledování na ulici, postávání před pracovištěm (školou), výhrůžky, ničení věcí, může se jednat i o drobné ubližování na zdraví oběti, která obvykle nebývají posuzována jako trestný čin, neboť nedosahují potřebného stupně společenské nebezpečnosti.

Četnost jednotlivých forem dokládá následující tabulka:

CHOVÁNÍ STALKERA	ČETNOST VÝSKYTU V %
Telefonuje oběti	85%
Potuluje se v její blízkosti	68%
Pokouší se jí kontaktovat přes 3.	65%

⁸⁸ Čírtková, L., Vitoušová, P. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha: Grada Publishing, 2007, s.115

⁸⁹ Doc. PhDr. Čírtková, L., Csc., Moderní psychologie pro právníky, s. 59

osobu

Vyptávání se na ni v jejím prostředí 55%

Postává před jejím domem 54%

Zasílá jí dopisy 50%

Zasílá SMS 47%

Sleduje oběť 44%

Posílá jí dárky 43%

Beze slova postává (vysedává) v její blízkosti 39%

Zanechává jí vzkazy na dveřích, v autě 35%

Zasílá jí e-maily 35%

Pronásleduje ji autem 35%

Ničí její majetek 26%

Vniká do jejího bytu 18%

Zasílá jí šokující předměty 13%

Objednává zboží či služby jménem oběti 10%

Zdroj: Doc. PhDr. Čírtková, L., Csc., Moderní psychologie pro právníky, str. 64

Tento jev byl původně spojován s pronásledováním celebrit, ale z výzkumů provedených před pár lety v USA vyplynulo, že 8% žen a 2% mužů se stali oběťmi nebezpečného pronásledování, tudíž se jedná o jev netýkající se zdaleka jen známých osob.⁹⁰

Dressing, Maul-becker, Gass uvádějí ve své studii následující údaje: anglosaské studie- 4-7.2% mužů a 12-17,5% žen alespoň jednou v životě byli obětí stalkingu, německé studie – 11,6% dotázaných se stalo obětí stalkera.⁹¹

V anketě Centrálního institutu pro duševní zdraví v německém Mannheimu hlasovalo 12% lidí pro možnost, že byli nejméně jednou za život delší dobu pronásledováni.⁹²

Až do 1.1.2010 většina projevů nebezpečného pronásledování nenaplňovala

⁹⁰ Langhansová, H., Mgr., Pronásledování oběti domácího násilí ex-partnerem, www.viaiuris.cz

⁹¹ Dressing, H., Maul-Becker, H., Gass, P. Posuzování stalkingu z kriminalistického a psychiatrického hlediska, Trestněprávní revue 2007, č.10, 6. ročník, s.279

⁹² Benešová, J., časopis Look, srpen 2008, www.bkb.cz

skutkovou podstatu žádného trestného činu a v lepších případech bývala hodnocena jako přešůpek proti občanskému soužití, taková klasifikace však neposkytovala oběti účinnou ochranu, neboť přešůpky se na straně pachatele nesčítají a za jeho chování pachateli nehrozi závažnější postih.⁹³

V těch nejzávažnějších situacích mohl pachatel naplnit skutkovou podstatu trestného činu násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (§ 197a trestního zákoníku), pomluvy (§ 206 trestního zákoníku), omezování osobní svobody (§ 231 trestního zákoníku), vydírání (§ 235 trestního zákoníku), porušování domovní svobody (§ 238 trestního zákoníku).

Jak vyplývá z výše uvedeného, úprava stalkingu účinná do konce roku 2009 byla roztržštěná a nejednotná a mnohá jednání, která mohli oběti pocítovat jako závažnou újmu nebylo možné vůbec dle trestního či přešůpkového zákona penalizovat (zasílání sms, telefonování, zasílání e-mailů atd.). Ačkoli se nedá říct, že oběť neměla vůbec žádné právní prostředky na svou ochranu, neboť radě projevu stalkingu bylo možné čelit pomocí žaloby na ochrany osobnosti před civilními soudy, které mohly za splnění zákonných podmínek vydat předběžné opatření, jímž se stalkerovi zabráni setkávat se s obětí a kontaktovat ji. Pokud stalker toto předběžné opatření porušoval, přicházelo v úvahu trestní stíhání pro trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí. Toto řešení bylo však značně zdlouhavé a ne vždy efektivní. Proto bylo nezbytné zařazení stalkingu mezi skutkové podstaty trestných činů, obsažených v trestním zákoníku.

Za předchozí právní úpravy, kdy stalking nebyl zařazen mezi skutkové podstaty trestných činů v trestním zákoně, mohlo dojít k paradoxní situaci v případě ex-partner stalkingu. Pokud se totiž oběť rozhodla odejít ze společné domácnosti od pachatele a ten pokračoval v násilném chování vůči oběti formou stalkingu, nebylo možné využít ustanovení §215a zákona č. 140/1961 Sb. a oběť se tak dostávala do situace, kdy by se domohla právní ochrany snáze, pokud by zůstala s pachatelem žít ve společné domácnosti.⁹⁴

Trestní sazba trestu odnětí svobody za nebezpečné pronásledování je v novém trestním zákoníku u základní skutkové podstaty stanovena až na jeden rok, u kvalifikované skutkové podstaty na 6 měsíců až tři roky. Ve srovnání s trestními sazbami používanými v zahraničí patříme mezi země "mírnější". V zahraničních

⁹³ Marvánová-Vargová, B., Pokorná, D., Toufarová, M. Partnerské násilí. Praha: Linde, 2008, s. 55

⁹⁴ Korběl, F., Šámal, P. Změny trestního zákoníku a návrh postihu „stalkingu“. Státní zastupitelství, 2008, č.7-8, s.16

anti-stalkingových zákonech se liší jak definice stalkingu tak trestní sazby ukládané za naplnění znaků skutkové podstaty, tohoto trestného činu. Pro ilustraci slouží následující tabulka:

Země	Trestní sazba za stalking
SRN	až 5 let (v případě způsobení smrti 10 let)
Austrálie (Victoria)	až 10 let
Kanada	až 10 let
Velká Británie	až 5 let
Austrálie (New South Wales)	až 5 let
USA (Massachusetts)	až 5 let
Holandsko	až 3 roky
Belgie	až 2 roky
Rakousko	až 1 rok
Irsko	až 1 rok
Japonsko	až 1 rok
Norsko	až 6 měsíců

Zdroj: Doc. PhDr. Čírtková, L., Csc., Moderní psychologie pro právníky, str. 60

Z hlediska penalizace stalkingu je úvahou do budoucna, zda by se naši zákonodárci neměli inspirovat např. rakouskou úpravou, která obsahuje řadu účinných prostředků, kterými lze stalking postihnout, jež v našem trestním zákoně chybí. Jedná se například o zákaz navazovat kontakty nebo ohroženou osobu pronásledovat, zákaz korespondenčního, telefonického či jiného navazování kontaktů, zákaz předávat a šířit osobní data ohrožené osoby a další.

Kromě trestu odnětí svobody může být pachateli trestného činu nebezpečného pronásledování uložen trest zákazu činnosti. Toto ustanovení považuji za ne příliš logické, neboť tento druh trestu spočívá v tom, že je odsouzenému po dobu výkonu trestu zakázán výkon určitého zaměstnání, povolání či funkce nebo takové činnosti, ke které je třeba zvláštního povolení, nebo jejíž výkon upravuje zvláštní právní předpis. Soud tento trest uloží, pokud se pachatel trestného činu dopustil v souvislosti s touto činností.

Lze si samozřejmě představit situaci, kdy pachatel spáchá trestný čin nebezpečného pronásledování v souvislosti s činností, na níž se trest zákazu činnosti vztahuje (např.: při výkonu zaměstnání poštovního doručovatele), avšak nejsem

přesvědčená, že by četnost těchto případů byla vysoká.

Skutková podstata trestného činu nebezpečného pronásledování v novém trestním zákoně obsahuje podmínku vzbuzení důvodné obavy, což znamená, že jednání stalkera musí být způsobilé vzbudit v oběti důvodnou obavu o zdraví nebo život její či jejích blízkých. Způsobilost vzbudit takovouto obavu je nutno posuzovat objektivně vzhledem ke všem okolnostem daného případu.

Trestný čin nebezpečného pronásledování patří do skupiny trestných činů, které pokud je pachateli oběti osobou blízkou bude možno stíhat pouze s jejím souhlasem, tedy jde o stíhání se souhlasem poškozeného.

Případy stalkingu jsou v České republice poslední dobou často medializovány, bohužel řada z těchto skončila vraždou. Příkladem budiž případ třidvacetileté Michaely M., kterou zabil kolega z práce po několikaměsíčním pronásledování. Po řadě útoků na její osobu se slečna Michaela M. obrátila i na Policii a stalkerovi byl uložen podmíněný trest odnětí svobody spolu s 200 hodinami obecně prospěšných prací. Ani toto varování však nepomohlo a stalker slečnu Michaelu M. zabil před místem jejího bydliště, což avizoval 14 dní dopředu. „Šlo o typické pronásledování, tedy stalking,“ říká o případu policejní psychologka Ludmila Čírtková. Pokud by podle Ludmily Čírtkové byl stalking uznán za trestný čin, dostal by se násilník dříve do rukou odborníků, kteří by posoudili jeho psychický stav. A hlavně by ho dostali z blízkosti oběti.⁹⁵

Zavedení skutkové postaty nebezpečného pronásledování považuji za velký přínos, neboť s jednáním násilných osob, naplňující tuto skutkovou podstatu, se při praxi dobrovolníka Bílého kruhu bezpečí setkávám velmi často a doposud v našem státě neexistovala účinná ochrana oběti. Bez penalizace stalkingu přichází trestněprávní postih pachatele většinou pozdě. Jsem přesvědčená, že zařazením nebezpečného pronásledování mezi trestné činy, lze předejít spáchání řady závažnějších trestných činů a tím účinněji chránit oběť.

3.14. Další trestné činy páchané v situaci domácího násilí

V souvislosti s domácím násilím připadá v úvahu ještě celá řada trestných

⁹⁵ Zkusila všechno, ale stejně ji zabil, www.bkb.cz

činů.

Například trestný čin útisku dle § 177 trestního zákoníku, jehož se dopustí ten, kdo jiného nutí, zneužívaje jeho tísně nebo závislosti, aby něco konal, opominul nebo trpěl. V této souvislosti nelze nezmínit domácí násilí páchané na seniorech, neboť ti jsou na násilné osobě často závislí nejen psychicky, ale i fyzicky a materiálně.

Trestný čin nedovoleného ozbrojování dle § 279 trestního zákoníku, kterého se dopustí ten, kdo bez povolení vyrobí, sobě nebo jinému opatří nebo přechovává střelnou zbraň nebo její hlavní části nebo díly nebo ve větším množství střelivo nebo zakázaný doplněk zbraně. V závažnějších situacích domácího násilí pachatelé neřídka používají i zbraně, ať je již přímo užijí či s nimi oběť pouze zastrašují.

Dále může pachatel v souvislosti s domácím násilím spáchat trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání dle § 337 trestního zákona, a to pokud se dopustí závažného nebo opakovaného jednání, aby zmařil provedené vykázání nebo rozhodnutí o předběžném opatření soudu, kterým mu byla uložena povinnost dočasně opustit společné obydlí a jeho bezprostřední okolí a zdržet se vstupu do něj nebo povinnost zdržet se styku s navrhovatelem a navazování kontaktů s ním.

Vzhledem k rozmanitosti forem a druhů domácího násilí nelze vyloučit, že v praxi se objeví i naplnění jiné skutkové podstaty, než uvedené v této části práce.

4. SANKCE A TERAPEUTICKÉ PROGRAMY

4.1. Sankce

Uložením sankce za trestný čin vyjadřuje společenský odsudek pachatele a činu, který spáchal. Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti. Tresty plní funkci individuálně i generálně preventivní.⁹⁶

Trestní právo je ovládáno zásadou subsidiarity trestní represe, za trestné činy, jejichž horní hranice trestní sazby nepřevyšuje tři roky odnětí svobody, lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody pouze za podmínky, že by uložení jiného trestu zjevně nevedlo k dosažení účelu trestu, vzhledem k osobě pachatele.

Za naplnění základních skutkových podstat trestných činů, páchaných v souvislosti domácího násilí nejčastěji, připadají v úvahu následující trestní sazby trestu odnětí svobody:

Trestný čin vraždy - deset až osmnáct let

Trestný čin ublížení na zdraví - šest měsíců až tři léta

Trestný čin těžkého ublížení na zdraví - tři léta až deset let

Trestný čin omezování osobní svobody - až dvě léta

Trestný čin zbavení osobní svobody - dvě léta až osm let

Trestný čin pomluvy - až jeden rok

Trestný čin znásilnění - šest měsíců až pět let

Trestný čin sexuálního nátlaku - šest měsíců až čtyři léta

Trestný čin pohlavního zneužití - jeden rok až osm let

Trestný čin týrání svěřené osoby - jeden rok až pět let

Trestný čin týrání osoby žijící ve společném bydlí - šest měsíců až čtyři léta

Trestný čin nebezpečného vyhrožování – až jeden rok

Trestný čin nebezpečného pronásledování - až jeden rok

U trestných činů, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje tři léta (z výše uvedeného výčtu tedy u trestných činů ublížení na zdraví, omezování osobní svobody, pomluvy, nebezpečného vyhrožování, nebezpečného

⁹⁶ Novotný, O. a kol. Trestní právo hmotné, obecná část, 4. přepracované vydání, Praha: ASPI Publishing, 2004.

pronásledování), dle § 55 odst.2 trestního zákoníku, lze nepodmíněný trest odnětí svobody uložit pouze v případě, že by vzhledem k osobě pachatele uložení trestu jiného zjevně nevedlo k tomu, aby pachatel vedl řádný život.

V případě spáchání trestného činu vraždy dle § 140 odst. 3 lze uložit i trest výjimečný. Výjimečným trestem je v tomto případě trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let a trestný čin odnětí svobody na doživotí. Trest odnětí svobody na doživotí lze však uložit pouze v případě, že spáchaný zločin je mimořádně závažný vzhledem k zavrženíhodnému způsobu provedení nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku a jeho uložení vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad dvacet do třiceti let.

Nový trestní zákoník zvýšil trestní sazby trestu odnětí svobody u většiny trestných činů, páchaných při domácím násilí, což považuji za vhodné i z hlediska preventivní funkce trestního postihu. Oproti dřívější úpravě rozšířil i řadu okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby

Za trestné činy je nutno ukládat přiměřený trest, trest musí být ukládán s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a i s přihlédnutím k poměrům pachatele.

V situaci domácího násilí je situace složitější o to, že uložení řady trestů je pro specifika tohoto jevu nevhodné, neboť může problematickou situaci oběti ještě zhoršit.

Například uložení peněžitého trestu postihuje nejen pachatele, ale i celou jeho rodinu, tedy i jeho oběť. Trest obecně prospěšných prací je pro pachatele domácího násilí nevhodný z hlediska účelu. Nový trestní zákoník zavádí trest domácího vězení, který v souvislosti s domácím násilím nepřipadá naprosto v úvahu, z důvodu způsobu výkonu tohoto trestu.⁹⁷ Soudy by při stanovení druhu a výměry trestu měly dle mého názoru přistupovat k těmto případům se zvláštní opatrností a posuzovat i dopady uloženého trestu na oběť.

97 Vanduchová, M. K ochraně před domácím násilím v novém trestním zákoně, Pocta Sentě Radvancové k 80. narozeninám, Praha: ASPI Wolwers Kluvej, 2009

4.2. Přitěžující okolnosti

Při výměře trestu soud přihlédne také k možným přitěžujícím či polehčujícím okolnostem. Demonstrativní výčet okolností, které lze pachateli přičítat k tíži je obsažen v § 42 trestního zákoníku.

Klíčová z pohledu domácího násilí je zejména přitěžující okolnost uvedená ve zmiňovaném paragrafu pod písmenem h) (v zákoně č. 140/1961 § 34 písm. d)), kterou do trestního řádu včlenila novela zákona č. 140/1961 Sb., provedená zákonem č. 91/2004 Sb., s účinností od 1.6.2004, v souvislosti se zpřísněním postihu domácího násilí (zavedením § 215a týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě do zákona č.140/1961).⁹⁸

Jde o okolnost spočívající ve spáchání trestného činu ke škodě dítěte, osoby blízké, těhotné, nemocné, zdravotně postižené, vysokého věku nebo nemohoucí. (dříve ke škodě osoby mladší patnácti let, těhotné, vážně nemocné, vysokého věku nebo nemohoucí). Její podstatou tedy je spáchání trestného činu jednak na osobě, která vzhledem ke svému věku či stavu je méně způsobilá bránit se trestnému jednání ze strany pachatele či jeho následkům. Nový trestní zákoník zařadil mezi přitěžující okolnosti vyjmenované výše i spáchání trestného činu ke škodě osoby blízké, u které nejde o zneužití jejího znevýhodnění, avšak trestný čin má pro tuto osobu většinou další negativní důsledky, vyplývající právě z blízkého vztahu k pachateli, zejména z citových a jiných vazeb.⁹⁹ Zákonodárce tím výslovně vyjádřil obecnou zavrženíhodnost trestných činů páchaných na blízkých osobách.

Přitěžující okolností dle § 42 písm. d) trestního zákoníku je spáchání trestného činu využívaje něčí nouze, tísně, bezbrannosti, závislosti nebo podřízenosti. Dá se říct, že dle tohoto ustanovení by samo domácí násilí mohlo mít povahu přitěžující okolnosti. Podmínkou pro aplikaci je zneužití výše uvedeného stavu oběti. Závislost zde může vyplývat z rodinných, citových a podobných vztahů mezi obětí a pachatelem. Ovšem je-li zneužití bezbrannosti, závislosti nebo podřízenosti zákonným znakem trestného činu, nelze tuto okolnost přičítat ještě jako přitěžující.

Jelikož se v § 42 trestního zákoníku jedná o výčet demonstrativní, připadá v úvahu i řada dalších přitěžujících okolností, které se mohou v konkrétním případě

⁹⁸ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 248

⁹⁹ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. §1 až §139. Komentář. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 479

vyskytnou.

Za velmi vhodné a přínosné bych považovala, kdyby se nyní zákonodárce zaměřil na terapeutické programy pro pachatele a jejich zařazení mezi alternativní druhy trestů, o kterých pojednávám níže.

4.3. Terapeutické programy pro pachatele domácího násilí

Velmi přínosné by bylo do budoucna se zaměřit na terapeutické programy pro pachatele domácího násilí, které by násilným osobám pomohly změnit jejich chování a odbouraly jeho příčiny. V případech, se kterými jsem se v praxi setkala, oběti převážně upřednostňují nápravu pachatele než řešení situace jiným způsobem, například odchodem či nepodmíněným trestem odnětí svobody. Z toho důvodu se domnívám, že i oběti by zavedení těchto programů, jako samostatného trestu či vedle trestu jiného, přivítali.

V zahraničí se tyto programy vyskytují již několik let. První z nich se objevily v USA koncem 70. let, v Evropě se začaly vyskytovat v letech 90.. Kritici vyčítají těmto programům nepřilíš vysokou úspěšnost, přesto se domnívám, že i nepatrný výsledek má v této oblasti svou cenu a stojí za námahu.¹⁰⁰ Terapeutické programy pro pachatele jsou běžné v řadě zahraničních modelů prevence proti domácímu násilí, jedná se například o bostonský EMERGE či Vídeňský tréninkový program).

Uložení terapeutického programu umožňuje již dnes paragraf § 48 trestního zákoníku, který stanoví, že soud může uložit pachateli, od jehož potrestání bylo podmíněně upuštěno, přiměřená omezení a přiměřené povinnosti, kterými jsou zejména povinnost podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku nebo převýchovy nebo podrobit se vhodným programům psychologického poradenství.¹⁰¹

Další možnosti uložení těchto přiměřených omezení a povinností jsou upraveny například v § 83 trestního zákoníku v souvislosti s podmíněným odsouzením, v § 46 trestního zákoníku, upravujícím upuštění od potrestání a v § 89 ve spojitosti s podmíněným propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody na zkušební

¹⁰⁰ Mgr. Langhansová, H. Jsme připraveni na komplexní řešení domácího násilí?. I. Díl. Dostupný z www.viaiuris.cz

¹⁰¹ Mgr. Langhansová, H. Jsme připraveni na komplexní řešení domácího násilí?. I. Díl. Dostupný z www.viaiuris.cz

dobu.

V České republice však zatím nebyl uveden do soudní praxe žádný terapeutický program pro pachatele domácího násilí a to ani přesto, že již v srpnu roku 2004 bylo schváleno usnesení vlády číslo 794, které ministerstvu zdravotnictví a ministerstvu spravedlnosti ukládá povinnost: „V rámci komplexní ochrany před domácím násilím vypracovat terapeutické programy pro pachatele domácího násilí a zajistit jejich realizaci v mimoprávní i trestněprávní oblasti.“¹⁰²

Na základě dotací Ministerstva spravedlnosti vznikl program terapie partnerských agresorů. Je předpokládáno, že jej budou realizovat psychologové s psychoterapeutickým výcvikem. Program je koncipován jako 12 sezení a lze jej využívat pro individuální i skupinovou terapii. Každé sezení by se mělo zabývat řešením konkrétní problémové situace. V současnosti probíhají diskuse o začlenění výše uvedeného programu do sociální sítě.¹⁰³ Zavedení výše uvedených terapeutických programů do soudní praxe se však potýká s finančními problémy a dále s problematikou akreditace těchto programů, neboť trestní zákoník přesné fungování těchto programů neupravuje.

Pozitivní je fakt, že Centrum sociálních služeb Praha nabízí od dubna 2009 v rámci Informačního a poradenského centra VIOLA několik resocializačních programů, určených lidem, kteří mají problémy zvládat své chování a mají konfliktní vztahy se svými blízkými. Je zaměřen nejen na osoby, které se domácího násilí dopustili, ale i na ty, kterým z důvodu jejich násilného chování hrozí např. rozpad vztahu. Zprovozněna byla i nonstop telefonní linka.¹⁰⁴

Další organizací, která poskytuje programy pro osoby s násilným chováním ve vztazích, je SOS centrum Diakonie ČCE. Cílem projektu je pomoc pachatelům domácího násilí ke změně jejich chování, zlepšení partnerské a rodinné komunikace a osvojení si řešení konfliktů nenásilnou formou.¹⁰⁵

Výše uvedené programy v současné době existují pouze na dobrovolnické bázi a je zcela na násilné osobě, zda se těchto programů zúčastní. Dobrovolnost programů samozřejmě znamená i to, že je možné účast v nich kdykoli ukončit.

¹⁰² Mgr. Langhansová, H. Jsme připraveni na komplexní řešení domácího násilí?. II. Díl. Dostupný z www.viaiuris.cz

¹⁰³ PhDr. Netíková, D. Program terapie partnerských agresorů. Domácí násilí – nová prax a nová legislativa v Europe, s.95

¹⁰⁴ www.csspraha.cz

¹⁰⁵ www.soscentrum.cz

Do budoucna by bylo záhodno zavést terapeutické a resocializační programy pro pachatele domácího násilí jako sankční opatření, které je s ohledem na konkrétní okolnosti případu buď součástí trestu nebo odklonem od trestu.

Velké zkušenosti s terapeutickými programy pro pachatele domácího násilí mají v Německu, kde praktikují tzv. anti-agresivní terapii, pomocí níž se pachatelé snaží zvládnout svou impulsivnost, agresivitu a brutalitu. Pachatelé zde mimo jiné také dostanou informace o možnostech řešení situace i například o tom, jak bude postupovat vyšetřování. Cílem sezení je, aby si pachatelé uvědomili závažnost situace a možná východiska, což je uklidní a může to zabránit dalšímu násilnému chování vůči oběti. Anti-agresivní trénink trvá půl roku, což je dle názorů terapeutů minimální potřebný čas. Vědecká skupina WIBIG sledovala chování násilných pachatelů během terapie, závěrem jejich výzkumu bylo, že pokud pachatelé program dokončí má tento podstatný pozitivní vliv na jeho chování.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Buskotte, A. Z pekla ven – žena v domácím násilí. Brno: Computer Press, 2008, s.131,132

5. DOMÁCÍ NÁSILÍ V TRESTNÍM PRÁVU PROCESNÍM

Ačkoli se v této práci zabývám zejména hmotněprávními hledisky domácího násilí, považuji za nezbytné uvést alespoň okrajově klíčové ustanovení trestního práva procesního. V této kapitole se pokusím nastínit základní charakteristiku trestního stíhání se souhlasem poškozeného, oběti jako svědka a poškozeného v trestním řízení, okrajově zmíním i náhradu škody v občanskoprávním řízení a peněžitou pomoc obětem trestných činů a na závěr uvedu možnost použití institutu vazby.

5.1. Trestní stíhání se souhlasem poškozeného

Trestní stíhání se souhlasem poškozeného je průlomem do zásady oficiality, vyjádřené v § 2 odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen “trestní řád“), tedy o trestní stíhání se souhlasem poškozeného.

Dle zásady oficiality, která je jednou ze základních zásad trestního řízení, postupují orgány činné v trestním řízení z úřední povinnosti. § 163 trestního řádu ovšem stanoví, že u taxativně vyjmenovaných trestných činů, pokud jde o trestní stíhání proti tomu, kdo je ve vztahu k poškozenému osobou, vůči níž by měl poškozený jako svědek právo odepřít výpověď a trestní stíhání pro trestný čin znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 trestního zákoníku proti tomu, kdo je nebo v době spáchání činu byl ve vztahu k poškozenému manželem, partnerem nebo druhem, lze zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného.

Osobou, která má právo jako svědek odepřít výpověď je dle § 100 odst. 2 trestního řádu ten, kdo by výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželu, partneru nebo druhu anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní.

Z pohledu domácího násilí jde tedy o situaci, kdy se pachatel dopustí jednoho z trestných činů vyjmenovaných § 163 trestního řádu a zároveň je ve vztahu k oběti

příbuzným v pokolení přímém, sourozencem, osvojitelem, osvojencem, manželem, partnerem nebo druhem anebo jinou osobou v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by oběť právem pocítovala jako újmu vlastní či se pachatel dopustí trestného činu znásilnění a je manželem, partnerem nebo druhem oběti.

Většina trestných činů, páchaných při domácím násilí, se vyskytuje ve výčtu § 163 trestního řádu. Jde zejména o trestný čin ublížení na zdraví dle § 146 trestního zákoníku, omezování osobní svobody podle § 171 odst. 1, 2 trestního zákoníku, sexuálního nátlaku podle § 186 odst. 1, 2 trestního zákoníku, nebezpečného vyhrožování (§ 353 trestního zákoníku) a nebezpečného pronásledování (§ 354 trestního zákoníku, trestný čin znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 trestního zákoníku.

Poškozený se musí dle § 163a odst. 2 trestního řádu vyjádřit na výzvu orgánu činného v trestním řízení nejdéle do 30 dnů, zda se stíháním souhlasí. Pokud tato lhůta uplyne marně, není již možné souhlas vyslovit. Pokud by poškozený vzal svůj souhlas zpět, není možné ho již znovu dát. V případě nedání souhlasu či jeho zpětvzetí je trestní stíhání navždy vyloučeno.

Toto ustanovení je odborníky na domácí násilí vystavováno přísné kritice, protože pachatele na oběti často působí, aby souhlas neudělili či jej vzali zpět, a to jak opětovným fyzickým násilím nebo psychickými nátlaky, popřípadě obojím. Pro oběť je tato situace velmi obtížná a traumatizující, často “nemá kam utéct“, jelikož s pachatelem sdílí společnou domácnost. Díky dispozičnímu právu oběti domácího násilí tedy v podstatě dochází ke zhoršení její situace a k sekundární viktimizaci oběti.

Aby byla trestněprávní ochrana oběti domácího násilí účinná, je nutné, aby nebyly preferovány rodinné vztahy před právní ochranou a oběti bylo ulehčeno tím, že na ní nebude ležet břemeno rozhodnutí, které jí způsobuje další trauma. Proto by bylo vhodné trestné činy, páchané v situaci domácího násilí, vypustit z okruhu trestných činů, stíhaných se souhlasem poškozeného.¹⁰⁷

Nepříjemným důsledkům § 163 trestního řádu se snaží čelit § 163a trestního řádu, který stanoví, že souhlasu poškozeného s trestním stíháním není třeba, pokud: byla činem způsobena smrt, poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena, poškozený je osoba mladší 15 let nebo je z okolností zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností. Zejména poslední

¹⁰⁷ Vanduchová, M. Ke kriminalizaci domácího násilí. Acta iuridica olomucensis, Vol. 1, 2005, No.2, s.61

zmiňovaná okolnost řeší případy domácího násilí. Praktický význam ustanovení paragrafu § 163a odst.1 je ovšem pochybný, neboť dokázat, že v konkrétní situaci souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností, je na poškozeném. Otázku jakým způsobem bude oběť výše uvedené dokazovat, když tato situace stále trvá, nechává zákonodárce bez odpovědi. Důvodová zpráva k novele trestního zákona, která do něj zařadila § 163a, uvádí, že reaguje na problémy praxe, které se objevily při dosavadní aplikaci. Dle mého názoru však problém účinně neřeší. Kdyby oběť nebyla v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností, dala by souhlas s trestním stíháním rovnou. Dokázat výše uvedené skutečnosti je pro oběť stejně obtížné, jako dání souhlasu s trestním stíháním.

Řešením by bylo vypuštění trestných činů, spáchaných při domácím násilí, z výčtu § 163 trestního zákona.

Trestný čin týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě či domě není mezi trestnými činy, uvedenými v § 163 trestního řádu, což je velmi pozitivní.

5.2. Oběť jako osoba poškozená v trestním řízení

Paragraf § 43 trestního řádu stanoví, že poškozený je ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda.

Poškozený má postavení procesní strany a jsou mu § 43 trestního řádu přiznána řada procesních práv. Poškozený má následující základní práva:

- právo činit návrhy na doplnění dokazování,
- právo nahlížet do spisů, činit z něj výpisy a kopie,
- právo zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání o odvolání,
- právo vyjádřit se k věci před skončením řízení

Dalšími právy poškozeného jsou například právo dát podnět k zahájení trestního řízení, právo být informován orgány činnými v trestním řízení o svých právech, právo nechat se zastupovat zmocněncem, právo na doručení opisu obžaloby, právo klást v rámci hlavního líčení otázky vyslychaným atd.

Pokud byla trestným činem poškozenému způsobena majetková škoda, má dále právo, dle § 43 odst. 3 trestního řádu, uplatnit právo na její náhradu v rámci trestního řízení (v adhezním řízení). V trestním řízení se nelze domáhat náhrady škody nemajetkové. Pro oběti domácího násilí není majetková škoda typická, neboť

často je pachatel manželem (manželkou) oběti a škoda, jakož i její náhrada škody by tedy byla součástí společného jmění manželů.

Poškozený má právo dát se v trestním řízení zastoupit zmocněncem (§ 50 trestního řádu), který je oprávněn činit za poškozeného návrhy, podávat žádosti, opravné prostředky aj. (§ 51 trestního řádu). V situacích domácího násilí je využití této možnosti velmi důležité, neboť oběť je pod silným psychickým tlakem a zastoupení zmocněncem jí může značně ulevit.

Ustanovení § 51a trestního řádu dále stanoví, že v případě, že poškozený uplatnil dle zákona nárok na náhradu škody a osvědčí, že nemá dostatek finančních prostředků na úhradu nákladů vzniklých v souvislosti s přibráním zmocněnce, rozhodne předseda senátu, příp. soudce, o nároku na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně či za odměnu sníženou. Pokud je nárok uznán, je poškozenému ustanoven zmocněncem advokát na náklady státu. Využití této možnosti je podmíněno uplatněním nároku na náhradu škody, který je možný jen u trestných činů, jimiž byla způsobena majetková újma. U většiny trestných činů, páchaných v souvislosti s domácím násilím, proto oběť tuto možnost nemá.

Považovala bych za správné rozšířit možnost bezplatného zastoupení oběti advokátem i na oběť, které byla trestným činem způsobena jiná než majetková škoda a bez ohledu na to, zda oběť škodu v trestním řízení uplatnila.

V případě uvalení vazby na obviněného či výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody, může poškozený žádat, aby byl informován o propuštění pachatele z vazby či výkonu trestu odnětí svobody. Paragraf § 44a trestního řádu stanoví, že shledá-li orgán činný v trestním řízení, že poškozenému (příp. svědkovi) hrozí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě nebezpečí, poučí jej o možnosti žádat informace o propuštění z vazby, z výkonu trestu nebo o útěku obviněného či odsouzeného. Výše uvedené informace mohou být pro oběti, zejména z psychologického hlediska, velmi důležité. Z praxe neziskových organizací však vyplývá, že oběti o tomto svém právu ve většině případů poučeny nejsou.

Do budoucna bych uvítala zavedení obligatorní povinnosti informovat poškozeného o propuštění pachatele na svobodu.

Poškozený má v trestním řízení řadu procesních práv, přesto však považují jeho postavení za slabé. Trestní řízení se na oběti nijak nezaměřuje a dle mého

názoru jim krom případného potrestání pachatele výrazně nepomáhá. Mnoho dobrovolníků v Bílém kruhu bezpečí je v profesním životě soudci či státními zástupci a jejich motivací k dobrovolnické práci v organizaci pomáhající obětem trestných činů je právě snaha pomoci i obětem, neboť jim toto v soudní praxi chybí.

Příkladem “prostoru“ pro budoucí legislativní změny je například to, že za stávající úpravy je poškozenému umožněno odvolat se pouze proti výroku o náhradě škody (a to pouze poškozenému, který byl subjektem adhezního řízení). Do budoucna bych uvítala rozšíření tohoto ustanovení tak, aby bylo umožněno oběti podat odvolání proti celému rozsudku.

5.2.1. Náhrada škody v občanskoprávním řízení

Pro situace domácího násilí je typická zejména škoda nemajetková, jejíž náhradu, jak je již uvedeno výše, nelze v trestním řízení uplatňovat. Náhrady jiné než majetkové škody se může oběť domáhat v občanskoprávním řízení.

Za neoprávněné zásahy do práva na ochranu osobnosti se oběť může domáhat přiměřeného zadostiučinění (morální satisfakce) žalobou na ochranu osobnosti dle § 13 odst.1 a §11 zákona č. 40/1964 Sb. Občanského zákoníku (dále jen “ObčZ“). Přiměřené zadostiučinění spočívá zejména v omluvě, odstranění následků, ale i v samotném výroku soudu, že k porušení práv došlo.¹⁰⁸

V případě, že morální satisfakce není dostačující má oběť právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích (materiální satisfakce) dle § 13 odst.2 ObčZ. Aby byla materiální satisfakce oběti přiznána, musí jít o nemajetkovou újmu, kterou oběť z objektivního hlediska pociťuje a prožívá jako újmu ve značné míře vzhledem k intenzitě a k trvání. Dle soudní praxe jde zejména o újmu spáchanou prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků. Vzhledem k tomu, že základním znakem domácího násilí je, že se odehrává tzv. “za zavřenými dveřmi“, není tato podmínka většinou splněna.¹⁰⁹

Náhrada škody se hradí dále dle § 420 a násl. ObčZ, a to buď uvedením do původního stavu nebo v penězích. Náhrada škody na zdraví se hradí dle § 444 a násl. ObčZ.

¹⁰⁸ Švestka, J., Spáčil, J.aj. Občanský zákoník I : komentář. C.H.Beck, 2008, s.181

¹⁰⁹ Švestka, J., Spáčil, J.aj. Občanský zákoník I : komentář. C.H.Beck, 2008, s.182

5.2.2. Peněžité pomoc obětem trestných činů

Peněžitou pomoc obětem trestných činů upravuje zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti (dále jen "zákon č. 2009/1997"). Obětí se dle výše uvedeného zákona rozumí fyzická osoba, která utrpěla v důsledku trestného činu škodu na zdraví. Za oběť se dále dle §2 zákona č. 2009/1997 považuje i pozůstalý po oběti trestného činu, která v důsledku jeho spáchání zemřela, pokud byla manželem či dítětem zemřelého a žila s ním ve společné domácnosti.

Obětem je poskytnuta jednorázová peněžité částka k překlenutí zhoršené sociální situace, způsobené trestným činem (v případě, že škoda nebyla plně nahrazena pachatelem). Maximální výše poskytnuté částky činí 150.000,- Kč.

Peněžité pomoc je dle výše uvedeného zákona poskytnuta za splnění následujících podmínek:

- oběť je osobou, která v důsledku trestného činu utrpěla škodu na zdraví, přičemž bodové ohodnocení dle vyhlášky č.440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění musí dosahovat alespoň 100 bodů
- oběť dala souhlas s trestním stíháním pachatele, vyžaduje-li to zákon
- o vině pachatele bylo rozhodnuto odsuzujícím rozsudkem nebo byl pachatel zproštěn obžaloby pro nepřítetnost
- škoda není v době podání žádosti nahrazena

Oběť, které byla poskytnuta pomoc, je povinna vrátit poskytnutou částku do pěti let na účet Ministerstva spravedlnosti. Ministerstvo spravedlnosti se může vzdát na žádost oběti práva na vrácení poskytnuté částky, odůvodňuje-li to sociální situace oběti, výše škody, která jí byla způsobena a výše poskytnuté náhrady.

5.3. Oběť jako svědek v trestním řízení

Oběť domácího násilí, stejně jako oběť jiné trestné činnosti, má v trestním řízení často postavení svědka.

V případě domácího násilí je oběť často osobou, která je oprávněna odepřít výpověď dle §100 trestního řádu. O právu odepřít výpověď se zmiňuji v této části práci, týkající se trestního stíhání se souhlasem poškozeného.

Výslech oběti domácího násilí jako svědka je pro ni často velmi traumatizující, neboť oběť je tímto vystavena sekundární viktimizaci, proto je vhodné využít zejména institutu výslechu oběti v nepřítomnosti obžalovaného, dle § 209 odst. 1 trestního řádu. Tento paragraf umožňuje vykázat obviněného po dobu výslechu svědka z jednací síně, pokud svědkovi či osobě jemu blízké hrozí z podání svědecké výpovědi újma na zdraví, smrt nebo jiné vážné nebezpečí.

Trestní řád v § 55 odst. 2 umožňuje také využití institutu utajení totožnosti svědka. V situaci domácího násilí použití tohoto institutu však nepovažují za logické, neboť z obsahu svědecké výpovědi, se kterým musí být obviněný seznámen, vyplývá, kdo svědeckou výpověď poskytl.

Další způsobem, jakým je možno odlehčit psychickou zátěž spojenou s podáním svědecké výpovědi, představuje možnost výslechu svědka mimo hlavní líčení dle §183a trestního řádu.

Oběť domácího násilí je většinou současně v postavení osoby poškozené a svědka. Jako osoba poškozená má oběť právo zúčastnit se hlavního líčení, klást vyslychaným otázky aj. Jako svědek, který nebyl vyslechnut však nemá být přítomna výslechu jiných svědků. Tyto dvě pozice oběti se tedy zcela logicky dostávají do rozporu, který je řešen judikaturou tak, že v hlavním líčení je poškozený, který je současně svědkem, vyslechnut přednostně, tj. ihned po výslechu obžalovaného, z důvodu, aby jeho výpověď nebyla ovlivněna znalostmi získanými při výslechu jiných svědků či provádění jiných důkazů. Soud je při hodnocení svědecké výpovědi povinen přihlídnout k tomu, zda jeho výpověď nebyla ovlivněna znalostmi získanými při výkonu práv poškozeného.¹¹⁰

5.4. Institut vazby

V některých případech domácího násilí lze využít institutu vazby, který je upraven §67 a násl. trestního řádu. Využití tohoto institutu může znamenat velký přínos pro oběť, nejen, že nebude nadále vystavena násilnému chování ze strany pachatele, ale pachatel nebude moci vyvíjet ani tlak emocionální, což umožní oběti

¹¹⁰ Jelínek, J., Sovák, Z. aj. Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou a předpisy související. Linde, 2008, s.664-665

v klidu zhodnotit situaci a rozhodnout se o případném řešení.

Vzetím do vazby je dočasně omezena osobní svoboda pachatele.

Podmínkou aplikace institutu vazby je, že byl spáchán úmyslný trestný čin, přičemž horní hranice trestu odnětí svobody, který zákon za jeho spáchání stanoví, převyšuje dva roky a je vážná obava, že pachatel uprchne nebo se bude skrývat, bude ovlivňovat svědky či mařit vyšetřování, bude trestnou činností opakovat nebo bude v trestné činnosti pokračovat. V situaci domácího násilí je typická zejména poslední z výše uvedených podmínek.

6. Institut vykázání

Institut vykázání zavedl zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, který nabyl účinnosti 1.1.2007.

První část výše uvedeného zákona byla zákonem č. 274/2008 Sb. zrušena a úprava institutu vykázání je nyní obsažena v zákoně č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky.

Vykázání je preventivním opatřením, které směřuje k ochraně ohrožených osob, jeho cílem je včas reagovat na vzniklou situaci a umožnit oběti, aby dále nesetřívávala v přítomnosti násilné osoby. Do doby účinnosti výše uvedeného zákona oběť musela zůstat s násilníkem ve společném obydlí nebo se uchýlit k příbuzným, známým či do azylového domu.

Policie má oprávnění vykázat násilnou osobu, zjistí-li, že se v dané situaci jedná o případ domácího násilí, tedy lze-li na základě zjištěných skutečností, zejména s ohledem na předcházející útoky, důvodně předpokládat, že dojde k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo zvláště závažnému útoku proti lidské důstojnosti. Součástí vykázání je rovněž zákaz návratu do vymezených prostor. Policie musí přesně vymežit okruh, do kterého se násilná osoba nesmí přibližovat a současně odeberou násilníkovi i veškeré klíče od bytu.

Rozhodnutí o vykázání je účinné od okamžiku jeho sdělení vykazované osobě, vydává se bez projednání a z úřední povinnosti. V případě, že je vykazovaná osoba rozhodnutí přítomna má rozhodnutí o vykázání formu ústního oznámení násilné i ohrožené osobě. Vydává se pouze potvrzení o vykázání, které je předáno proti podpisu. Obsahem potvrzení je i vymezení prostoru vykázání, poučení, práva a povinnosti osob a místo uložení kopie úředního záznamu. Pokud násilná osoba vykázání přítomna není Policie ji při prvním kontaktu poučí o právech a povinnostech při vykázání a předá jí potvrzení o vykázání. Informace o vykázání může násilná osoba získat také na telefonní lince 158.

V případě nesouhlasu s vykázáním je možné podat námitku, která nemá odkladný účinek. Námitka podaná na místě je zapsaná do potvrzení o vykázání, není-li podána na místě, je možné ji podat písemně do tří dnů. O námitce rozhoduje krajské ředitelství Policie ČR.

Policie ČR má v souvislosti s vykázáním oznamovací povinnost. Kopie úředního záznamu o vykázání musí do 24 hodin od vstupu do společně obývaného bytu nebo

domu zaslat Intervenční centrum, Orgánu sociálně právní ochrany dětí (jsou-li přítomny děti) a nově i příslušnému civilnímu soudu. Policie ČR je dále povinna kontrolovat dodržování povinností ze strany násilné osoby, kontrolu musí provést do tří dnů od vykázaní.¹¹¹

Intervenční centra nabízí psychologickou, sociální i právní pomoc. Působení intervenčních center může být mnohdy klíčové, neboť oběť sama si často neuvědomuje jak situaci může řešit.

Vykázaná osoba má následující práva a povinnosti:

Povinnosti vykázané osoby:

- Zákaz vstupu do vymezeného prostoru.
- Zákaz navazování styku nebo kontaktu s ohroženou osobou.
- Odevzdat na místě všechny klíče od společného obydlí, které drží.

Práva vykázané osoby:

- Vzít si věci osobní potřeby, osobní cennosti a osobní doklady před odchodem.
- Vzít si věci nezbytné pro podnikání nebo výkon povolání, pouze jedenkrát v průběhu desetidenního vykázaní a jen v přítomnosti policisty.
- Být policistou poučen o právech a povinnostech, o možnostech dalšího ubytování.
- Sdělit adresu pro doručování.
- Ověřit vykázaní na tísňové lince 158.
- Vyzvednout si kopii úředního záznamu o vykázaní.¹¹²

Vykázaní trvá po dobu 10 dnů, během nichž může oběť podat návrh na vydání předběžného opatření dle § 76b zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen OSŘ), tento paragraf byl do OSŘ začleněn taktéž výše zmíněným zákonem č. 135/2006 Sb.. Jedná se o speciální předběžné opatření, kterým může předseda senátu násilné osobě nařídít, aby dočasně opustila byt nebo dům společně obývaný s navrhovatelem (obětí), jakož i jeho bezprostřední okolí, nebo do něj nevstupovala, a dále aby se zdržela setkávání s navrhovatelem a navazování kontaktů s ním. Povinnosti, které je možno uložit výše uvedeným předběžným opatřením jsou v § 76b OSŘ vyjmenovány demonstrativně, proto mohou být uloženy i jiné povinnosti, které reflektují konkrétní situaci. Předběžné opatření předseda senátu

¹¹¹ Centrála Bílého kruhu bezpečí, o.s. Aktuální informace v oblasti domácího násilí, dostupné z www.domacinasili.cz

¹¹² Centrála Bílého kruhu bezpečí, o.s. Aktuální informace v oblasti domácího násilí, dostupné z www.domacinasili.cz

uloží v případě, že jednání pachatele (osoby, proti níž návrh směřuje) vážným způsobem ohrožuje život, zdraví, svobodu nebo lidskou důstojnost navrhovatele. Rozhodnuto musí být bez odkladu, a sice do 48 hodin od podání návrhu. K vydání předběžného opatření je věcně příslušný okresní soud, místní příslušnost je určena dle bydliště navrhovatele (oběti).

Výše uvedené předběžné opatření by mělo zpravidla navazovat na institut policejního vykázání, jak vyplývá z důvodové zprávy k zákonu č. 135/2006 Sb..¹¹³

Předběžné opatření trvá jeden měsíc od jeho vykonatelnosti. V případě, že navazuje na policejní vykázání, počíná běžet lhůta jednoho měsíce po uplynutí deseti dnů vykázání. Lhůta může být prodloužena na návrh, bylo-li před jejím uplynutím zahájeno řízení ve věci samé (v rámci předběžného opatření se o meritů věci nerozhoduje, pouze se prozatímně upravují poměry účastníků řízení). Délka trvání předběžného opatření může být maximálně jeden rok.

Pokud pachatel nedodrží povinnosti uložené mu předběžným opatřením, dopouští se trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání dle § 337 odst. 2 trestního zákona, za který může být pachateli uložen trest odnětí svobody až na tři léta. Tohoto trestného činu se dopustí ten, kdo se dopustí závažného nebo opakovaného jednání, aby zmařil vykázání provedené podle zvláštního právního předpisu nebo rozhodnutí o předběžném opatření soudu, kterým se ukládá povinnost dočasně opustit společné obydlí a jeho bezprostřední okolí a zdržet se vstupu do něj nebo povinnost zdržet se styku s navrhovatelem a navazování kontaktů s ním.

Ačkoli, jak již je uvedeno výše, vykázání trvá pouze 10 dnů, považují to za dostatečnou dobu na to, aby oběť zvážila možnosti řešení nastalé situace, neboť na ni nepůsobí psychické a jiné tlaky ze strany násilníka. Je nutné si uvědomit, že rozhodnutím o vykázání dochází k zásahu do ústavně zaručeného práva násilné osoby, a sice do práva na nedotknutelnost obydlí. K tomuto zásahu dochází za účelem zajistit ohrožené osobě právo na její nedotknutelnost a nedotknutelnost jejího soukromí, jako její ústavně zaručené právo a svobodu. Jde tedy o případ, kdy se dostávají do kolize dvě ústavně zaručená práva a svobody, v takovém případě je možné ústavně zaručené právo omezit, ale pouze na dobu nezbytnou.

K dispozici jsou již analýzy vykázání v ČR, které zpracovalo občanské sdružení Bílý kruh bezpečí. V České republice bylo v období od 1.1. - 31.12. 2008

¹¹³ Důvodová zpráva k zákonu č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím.

prostřednictvím patnácti intervenčních center celkem evidováno 679 rozhodnutí Policie ČR o vykázaní nebo zákazu vstupu násilné osoby do společného obydlí. Celkový počet vykázaní je za rok 2008 nižší než v roce 2007, a sice o 183 případů, tj. v prvním roce účinnosti zákona na ochranu před domácím násilím, pokles o 21 %. Z celkového počtu 679 rozhodnutí o vykázaní podaly ohrožené osoby v 406 případech žádost o vydání předběžného opatření, kterým chtěly vykázaní prodloužit. V 78,5 % případech (tj. 319) soud žádosti vyhověl a lhůtu prodloužil, v 9 % žádost zamítl. Ve šesti případech vzaly ohrožené osoby svůj návrh zpět. O výsledku rozhodnutí ve zbývajících případech nebyla IC informována.¹¹⁴

¹¹⁴ Komentář k analýze dat „Vykázaní / zákaz vstupu v ČR“ v roce 2008, dostupný z www.domacinasili.cz

7. PŘÍSTUP K ŘEŠENÍ PROBLEMATIKY DOMÁCÍHO NÁSILÍ V ZAHRANIČÍ

Domácí násilí je problémem, který se vyskytuje ve všech státech světa, ovšem přístupy k jeho řešení se různí.

V některých zemích (Turecko, JAR, Irsko) je zvolena cesta jednotné úpravy v jediné, komplexní právní normě, která obsahuje aspekty hmotněprávní i procesněprávní. Alternativním řešením, které se uplatňuje například v Rakousku a Německu, je řešit problematiku úpravami stávajících ústavních, trestních a občanskoprávních předpisů. Poslední možností úpravy je pak zařazení problematiky do trestního zákona (Nizozemí, Švédsko).

Na tomto místě bych ráda uvedla přístupy k řešení domácího násilí v Rakousku, ve Velké Británii a zejména ve Slovenské republice, s níž je až do roku 1993 spjat osud a vývoj našeho státu a máme proto pro danou problematiku stejný morální a právní základ.

7.1. Rakousko

Rakouský model ochrany před domácím násilím uvádím na prvním místě, neboť patří mezi nejúspěšnější v Evropě. Inspiroval nejen naši právní úpravu, ale například i právní úpravu německou a italskou. Rakouská úprava stojí na spojení zákona a policejních a sociálních opatřeních. Celková koncepce je založena na úzké spolupráci intervenčních center s policií, soudy, státními zastupitelstvími.

Již v roce 1997 vstoupil v účinnost rakouský federální zákon na ochranu před domácím násilím (Bundesgesetz zum Schutz vor Gewalt in der Familie neboli ve zkrácené podobě "Gewaltschutzgesetz "). Cílem výše uvedeného zákona bylo zejména zajistit bezpečnost obětem domácího násilí – ukázat osobám, které napadá jejich partner, že mohou změnit svou situaci, poukázat na to, že domácí násilí je zločin a zlepšit spolupráci mezi institucemi, které jsou určeny k pomoci obětem.

Rakouský federální zákon ukázal, že domácí násilí je záležitostí veřejnou.¹¹⁵

Stěžejním nástrojem na ochranu před domácím násilím je § 382b. Tento paragraf stanoví, že soud může osobě, která činí společné soužití blízkému rodinnému příslušníku nesnesitelné tím, že mu způsobila újmu fyzickým útokem, hrozbou fyzického útoku nebo chováním vedoucím ke značné psychické újmě na zdraví, na žádost této blízké osoby uložit předběžné opatření spočívající ve vykázaní z bytu, v uložení zákazu pobývat na určitých místech a v zákazu vyhledávat kontakt s obětí domácího násilí. Toto předběžné opatření má účinnost tři měsíce.

Zmíněné zákonné ustanovení je postaveno na tzv. “strategii vměšování se“, která je postavena na následujících principech: odpovědnost státu, násilí je kriminální čin, odpovědnost násilníka, prioritou bezpečnosti oběti.¹¹⁶

V souvislosti s tímto byl novelizován i zákon o Policii, který přinesl institut vykázaní, a to na dobu deseti dnů (“Jestliže lze na základě určitých skutečností, zejména pak na základě předcházejícího nebezpečného útoku, předpokládat, že hrozí nebezpečný útok ohrožující život, zdraví nebo svobodu, jsou policejní orgány zmocněny člověka, od kterého pochází nebezpečí, vykázat z bytu, ve kterém bydlí ohrožená osoba, i z jeho bezprostředního okolí. Použití donucovacích prostředků k prosazení zákazu vstupu je však nepřipustné. Při zákazu navrátit se do vlastního bytu je třeba uvážit, aby tento zásah do privátního života dotyčného splňoval zásadu přiměřenosti.“)

Souběžně se zákony jsou v Rakousku aplikována i další doprovodná opatření, zejména preventivního charakteru. Jedná se zejména o balíčky sociálních opatření směřujících k oběti, neboť ta je často na pachateli ekonomicky závislá.¹¹⁷

7.2. Velká Británie

¹¹⁵ Januk, B., The Austrian Federal Act on the protection against Domestic Violence, Domestic Violence – new practice and legislation in Europe,

¹¹⁶ Čírtková, L., Macháčková, R., Vítoušová, M., Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích, studie. Praha: Bílý kruh bezpečí, 2002. ISBN 80-86284-19-0, s.119

¹¹⁷ Doc. PhDr. Čírtková, L., Csc., Rakouský model ochrany před násilím v rodině, <http://bkb.juristic.cz/174588/old>

Domácí násilí je ve Velké Británii palčivým problémem, který se vyskytuje velmi četně. Dle záznamů policie, zveřejněných na internetových stránkách organizace Woman's aid, je denně zaznamenáno až 1300 telefonních hovorů, kterými se oběti obracejí na pomoc v situaci domácího násilí.

Definice domácího násilí, kterou užívá Královská policie Severního Irska, vytvořená Royal Ulster Constabulary, je následující: „Jakákoli hádka, ostrý spor nebo potyčka, včetně násilí mezi členy rodiny nebo domácnosti. Domácí násilí se vyskytuje při rodinných rozepřích, kdy jednotlivec nebo více osob způsobí nebo se pokusí způsobit fyzickou újmu jinému členu rodiny nebo domácnosti (včetně bývalého partnera). Domácí násilí zahrnuje také jiné než fyzické násilí, např.: pokračující verbální zneužívání, emocionální zneužívání, zbavení sociálních vazeb nebo finančních prostředků.“¹¹⁸

Definice domácího násilí, užívaná metropolitní policií stanoví, že domácí násilí je „jakýkoliv výskyt ohrožujícího chování, násilí nebo zneužití (psychického, fyzického, sexuálního, ekonomického nebo emocionálního) mezi dospělými osobami, které jsou nebo v minulosti byly intimními partnery nebo členy jedné rodiny, a to bez ohledu na pohlaví.“

Útok, který je veden někým, koho žena zná nebo s kým žije, je trestním právem posuzován stejně jako trestný čin způsobený neznámou osobou.¹¹⁹

Ve Velké Británii neexistuje speciální zákon o ochraně před domácím násilím. Ochrana před domácím násilím je součástí civilních i trestních zákonů. Občanskoprávní ochrana je obsažena v zákoně o rodině z roku 1996 (Family Violence Act) a v zákoně o dětech z roku 1998, tyto se však při řešení situací domácího násilí užívají pouze ojediněle. Trestněprávní ochranu zajišťuje mimo jiné zákon o obtěžování z roku 1997, zákon o domácím násilím a jeho obětech z roku 2004 a zákon zločinech a přečinech z roku 1997.

Ve Velké Británii neexistuje konkrétní trestný čin domácího násilí dle trestního práva. Ale mnoho forem domácího násilí naplňuje skutkovou podstatu jiného trestného činu, např.: znásilnění, napadení, ublížení na zdraví atd. Trestný čin ublížení na zdraví dle judikatury zahrnuje i „shock and nervous conditions“, což naznačuje, že je kladen důraz i na psychické následky zneužívání.

¹¹⁸ Čírtková, L., Macháčková, R., Vitoušová, M., Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích, studie. Praha: Bílý kruh bezpečí, 2002. ISBN 80-86284-19-0, s.12.

¹¹⁹ Růžička, M., Domácí násilí – impulsy ze zahraničních trestněprocesních úprav, dostupný z www.ipravnik.cz

Ve Velké Británii existují specializované soudy na problematiku domácího násilí, které jsou založeny na společném přístupu k této problematice ze strany policie, státních zástupců, soudů, probační služby a organizací, poskytujících odbornou pomoc obětem. V roce 2004 působilo na území Velké Británie 7 specializovaných soudů. Od té doby jejich počet vzrostl a v současné době je ve Velké Británii činných 104 specializovaných soudů.¹²⁰

Klíčovou roli, při řešení problematiky domácího násilí, hraje zejména policie, která je prvním orgánem, se kterým oběť přichází do styku, neboť právě na orgány policie se mohou oběti v případě nouze obracet 24 hodin denně. Avšak z výzkumů vyplývá, že pouze minimum obětí na území Velké Británie nahlásí domácí násilí na policii. I přesto domácí násilí tvoří více než 16% nahlášených a zaznamenaných trestných činů.

Pro orgány policie byli specifikovány i základní zásady, kterých se mají při řešení případů domácího násilí držet:

- v první řadě má policie ochránit oběti před dalším násilným jednáním ze strany pachatele
- policie má povinnost zacházet s problematikou domácího násilí přinejmenším stejně jako s jinými formami násilné trestné činnosti
- policie má povinnost využívat institutu zatčení vůči násilným osobám
- policie si musí být vědoma, že je nebezpečné snažit se dosáhnout mezi násilníkem a jeho obětí smíření

Většina policejních úřadů na území Velké Británie disponuje jednotkami či strážníky, specializovanými na problematiku domácího násilí. Tyto útvary jsou povinny spolupracovat s organizacemi působícími na poli domácího násilí a zajišťovat tak účinnější ochranu oběti. Na každé britské prokuratuře dále působí koordinátor pro záležitosti domácího násilí.¹²¹

Klíčové právní předpisy na ochranu před domácím násilím:

¹²⁰ Informace internetové stránky neziskové organizace Womens Aid, dostupné z www.womensaid.cz

¹²¹ Informace internetové stránky neziskové organizace Womens Aid, dostupné z www.womensaid.cz

The Crime and Disorder Act 1997

Tento zákon zavedl povinnou spolupráci mezi místními úřady, orgány policie a dalšími subjekty v boji proti trestné činnosti prostřednictvím ustanovení The Community Safety Strategy (společné bezpečnostní strategie), která obsahují i ustanovení o domácím násilí. Je vytvořena tzv. “multi-agency domestic violence groups“ (multidisciplinární skupina pro oblast domácího násilí), jejímž úkolem je zlepšit péči poskytovanou obětem domácího násilí, zabezpečit obětem dostatečnou zdravotní péči, zajistit informační služby, ukryté bydlení aj.

The Protection from Harassment Act 1997 (zákon o ochraně proti obtěžování)

Ustanovení tohoto zákona obsahují dva pro domácí násilí klíčové trestné činy, a sice trestný čin obtěžování (criminal harassment) a trestný čin vystavení jiné osoby strachu z násilí (fear of violence).

Skutkovou podstatu trestného činu obtěžování naplní ten, kdo se dopustí jednání, které obtěžuje jiného, a o kterém pachatel ví nebo by měl vědět, že představuje takové jednání. To, zda by osoba “měla vědět“ se posuzuje z objektivního hlediska, tedy dle pohledu tzv. “reasonable person“ (rozumného člověka). Užití termínu “reasonable person“ v praxi může být problematické, ale cílem právní úpravy bylo přesunout důraz ze subjektivního záměru pachatele, který je často obtížné prokázat k hledisku k objektivnímu.

Trestného činu vystavení jiné osoby strachu z násilí se dopustí ten, kdo vyvolá v jiné osobě strach, že proti ní bude použito fyzické násilí, jestliže ví nebo by měl vědět, že jeho jednání tento strach vyvolá. Ačkoli existuje i obdobný trestný čin, který se zabývá vyhrožováním fyzickým násilím, v rámci trestního práva, tento trestný čin umožňuje soudům zasáhnout v závažných případech pronásledování, aniž by musela být oběti způsobena psychická či tělesná újma.

Při odsouzení za některý z těchto trestných činů vydá soud rozhodnutí, kterým odsouzenému přikazuje zdržet se určitého jednání. Porušení zákona je trestným činem.

Policie může zatknout osobu podezřelou ze spáchání jednoho z těchto trestných činů i bez zatykače. Zatčení závisí na konkrétních okolnostech každého

případu.

Naplnit skutkovou podstatu trestného činu obtěžování lze různými druhy chování, které pak lze stíhat jako pokračování v trestném činu. Například pokud pachatel prování výtržnosti před domem oběti a za týden rozbije okno oběti, může být stíhán za pokračování v trestném činu obtěžování, nikoli za dva odlišné trestné činy. O tom, zda se jedná o pokračování či dva odlišné trestné činy rozhoduje policie a státní zastupitelství. Výhodou stíhání za pokračování v trestné činnosti je to, že důkazy, které mohou být nedostačující pro odsouzení za jeden trestný čin, ve spojení s důkazy o spáchání druhého trestného činu, mohou vést k odsouzení pachatele, který by, v případě posuzování činů jako dvou oddělených trestných činů, odsouzen nebyl.

Tento právní předpis se také zaměřuje na problematiku stalkingu a zprostředkování efektivnější ochrany obětem, které nežijí s násilným partnerem ve společné domácnosti. Tato norma zařazuje stalking mezi trestné činy a umožňuje vydání soudního příkazu zákazu přiblížení se k pronásledované osobě.

Hlavním přínosem tohoto zákona je to, že policie dle něj může chránit i oběti, které s násilníkem nežijí ve společné domácnosti. Neboť ve Velké Británii existují oběti, které nikdy s násilnou osobou ve společné domácnosti nežili a k jejich ochraně nemůže být použit zákon o rodině z roku 1996, právě jim tento zákon poskytuje ochranu.¹²²

Family Law Act 1996 a Domestic Violence Crime and Victims Act 2004

Dle těchto zákonů může oběť podat u soudu žádost o vydání soudního zákazu vstupu do společného obydlí (tzv. occupation order) nebo zákazu přiblížení se k oběti (tzv. non-molestation order).

Occupation order – soud tímto zákazem vykáže pachatele domácího násilí ze společného obydlí a současně mu zakáže další vstup do něj. Alternativou je i vykázení jen z určité části obydlí či příkaz k placení nájmu příp. hypotéky. V příkazu musí být výslovně uvedena doba trvání i jeho místní působnost. Aktivní legitimaci k podání návrhu na vydání výše uvedeného příkazu má ten, kdo má k nemovitosti zákonné právo, je vlastníkem nemovitosti, nájemníkem, smluvním uživatelem nebo má domácí právo vyplývající z manželství. Soud se před vydáním příkazu zabývá bytovými potřebami i finančními zdroji zúčastněných stran, jejich vzájemnými

¹²² Informace internetové stránky neziskové organizace Womens Aid, dostupné z www.womensaid.cz

vztahy, jejich chováním, dále riziky, která by nevydání příkazu mohlo přinést, zabývá se otázkou, která osoba bude vydáním či nevydáním příkazu více poškozena.¹²³

Non-molestation order – cílem tohoto příkazu je chránit poškozenou osobu před dalšími ataky ze strany pachatele. V příkazu mohou být i specifikovány jednotlivé formy navazování kontaktu s obětí, které jsou nadále zakázány, např. telefonování, zasílání dopisů atd.

Aktivní legitimaci k podání výše uvedených návrhů mají ti, kteří jsou v příbuzenském poměru k násilné osobě nebo s ní žijí či žili ve společné domácnosti, rozhodli se s osobou uzavřít sňatek nebo s ní sdílejí rodičovskou zodpovědnost. Domestic Violence Crime and Victims Act z roku 2004 rozšířil tuto možnost i pro páry stejného pohlaví. Zákaz je obvykle vydán až po slyšení obou stran, avšak lze jej vydat i bez tohoto, pokud žadatel uvede závažné důvody pro tento postup. Takovým důvodem je například riziko vážného ublížení na zdraví.¹²⁴ Současně se zákazem vstupu či přiblížení může soud vydat i tzv. Power of Arrest (zatykač) na podezřelou osobu a uvalit na pachatele vazbu. V několika případech je soud povinen toto nařízení vydat, a to například pokud bylo spácháno fyzické násilí proti dítěti.

Ve Velké Británii působí na poli ochrany před domácím násilím celá řada neziskových organizací, které jsou zastřešeny organizací Women's Aid. Oběti domácího násilí mají právo na bezplatný právní a psychosociální doprovod, který jim poskytují neziskové a charitativní organizace.¹²⁵

Organizace Women's Aid se spolupodílí i na vytváření nových právních norem v oblasti ochrany před domácím násilím a podporuje více než 270 organizací, které působí v oblasti domácího násilí. Mimo jiné také provozuje (společně s organizací Refuge) tísňovou non-stop linku pro osoby postižené domácím násilím - The National Domestic Violence Helpline.

Ve Velké Británii také existují terapeutické programy pro odsouzené pachatele. Cílem těchto programů je převzetí odpovědnosti pachatele za své násilné

¹²³ Informace dostupné z <http://www-dca.gov.uk/family/dvguide04.prf>

¹²⁴ Informace dostupné z <http://www-dca.gov.uk/family/dvguide04.prf>

¹²⁵ Když rozchodem partnerství nekončí, dostupné z <http://zpravodajstvi.ecn.cz>

jednání, změna tohoto jednání a vytváření vztahů bez násilí. Programy je možno navštěvovat dobrovolně či povinně, na základě nařízení soudu nebo jako součást probačního programu. Programy jsou v kompetenci probační služby a dle statistik v roce 2002 program dokončilo asi 60% odsouzených pachatelů a u 75% z nich se již neobjevil další záznam o spáchání domácího násilí.¹²⁶

7.3. Slovenská republika

Slovenská úprava problematiky domácího násilí je starší než naše a je obsažena jak v předpisech práva trestního (zákon č. 300/2005 Z.z., trestný zákon, který byl v poslední době značně novelizován, zákon č. 301/2005 Z.z., trestný poriadok) tak v předpisech práva občanského (zákon č. 40/1964 Z.z., občianský zakonník, zákon č. 99/1963 Z.z., občianský súdný poriadok). Velmi významný z pohledu práva obětí domácího násilí byl rok 2002, ve kterém byly přijaty změny výše uvedených právních předpisů.

Trestní zákoník

S účinností od 1.9.2002 byla definice osoby blízké, obsažená nyní v § 127 odst.5 trestného zákona, pro účely trestných činů, ke kterým dochází nejčastěji vůči ženám rozšířena na bývalého manžela, druha, bývalého druha, rodiče společného dítěte a osoby, které jsou ve vztahu k nim blízkou osobou a také na osobu, která s pachatelem žije nebo žila ve společné domácnosti. Přínosem této změny byla možnost rozšířit skutkovou podstatu trestného činu týrání blízké a svěřené osoby (tyranie blízkej a sverenej osoby) také na jednání pachatele vůči bývalé manželce, jejím dětem, které nejsou z manželství a vůči bývalé družce.¹²⁷

Nově byl také formulován § 208 – týrání blízké a svěřené osoby a to tím způsobem, že nadále je jako tento trestný čin možné klasifikovat jakékoli opakované násilí jakéhokoli druhu, jehož důsledkem je fyzické či psychické utrpení oběti. § 208

¹²⁶ Informace internetové stránky neziskové organizace Womens Aid, dostupné z www.womensaid.cz

¹²⁷ JUDr. Rajtáková, I., Právne aspekty násilia, dostupné z www.fenestra.sk

dále obsahuje výčet způsobů, kterými je možno jej naplnit, jedná se o následující jednání:

a) bití, kopání, údery, způsobení ran a popálení všeho druhu, ponižování, pohrdavé zacházení, neustálé sledování, vyhrožování, vyvolávání strachu nebo stresu násilnou izolací, citové vydírání nebo jiné zacházení, které ohrožuje její fyzické nebo psychické zdraví nebo omezuje její bezpečnost

b) bezdůvodné odpírání stravy, odpočinku nebo spánku nebo odpírání nevyhnutelné osobní péče, ošacení, hygieny, zdravotní péče, bydlení, výchovy nebo vzdělání

c) nucení k žebrotě nebo opakovanému vykonávání činností vyžadujících její neúměrnou fyzickou zátěž nebo psychickou zátěž vzhledem k jejímu věku nebo zdravotnímu stavu nebo možnosti poškodit její zdraví

d) vystavování vlivu látek způsobilých poškodit její zdraví

e) nedovolené omezování v přístupu k majetku, který má právo užívat ¹²⁸

Výše uvedený výčet způsobů, jimiž je možné naplnit skutkovou podstatu tohoto trestného činu, je taxativní, což není nejvhodnější, neboť zákonodárce v úmyslu postihnout všechny možné formy týrání, zařadil do výčtu i jednání, u něhož lze pochybovat, zda je vhodné penalizovat jej trestem odnětí svobody ve výměře tři až osm let. ¹²⁹

U trestných činů vydírání, znásilnění, sexuální násilí, sexuální zneužívání je stanovena vyšší trestní sazba, pokud pachatel tento čin spáchána blízké osobě.

Trestní řád

Nejvýraznějším změnou je odnětí poškozenému možnosti dát souhlas s trestním stíháním, a to s účinností od 1.10.2002. Do té doby bylo možné nedát souhlas s trestním stíháním pokud šlo o některý trestný čin spáchaný vůči blízké osobě. V těchto případech se pachatel, často za použití dalšího násilí, snažil, aby

¹²⁸ §208 odst. 1, zákona č. 300/2005 Z.z., trestný zákon

¹²⁹ Pocta Sentě Radvancové k 80. narozeninám, Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s 578

poškozená vzala svůj souhlas zpět, neboť ta tak mohla učinit až do rozhodnutí odvolacího soudu.¹³⁰

Touto úpravou zákonodárce jasně vyjádřil princip “vměšování se“ do záležitostí soukromých, které se odehrávají “za zavřenými dveřmi“.

Občanský zákoník a občanský soudní řád

V občanskoprávních předpisech Slovenské republiky je z hlediska problematiky domácího násilí klíčová zejména ustanovení občanského zákoníku, na základě kterého je možno omezit užívací právo jednoho z manželů k bytu nebo domu, pokud se v důsledku psychického nebo fyzického násilí nebo hrozby tímto násilím vůči manželovi nebo blízké osobě stalo společné užívání domu nebo bytu nesnesitelným.¹³¹

Občanský soudní řád ve svém § 76 odst., 1 písm. g) stanoví možnost, aby soud uložil osobě důvodně podezřelé z násilí dočasně vstupovat do domu nebo bytu, ve kterém se zdržuje osoba, vůči které se násilí měl dopustit. Lhůta pro vydání tohoto předběžného opatření činí 7 dní. Nerespektování tohoto předběžného opatření se posuzuje jako trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí.¹³²

Paragraf §47 odst. 2 trestného zákona stanoví zásadu “tříkrát a dost“ a umožňuje uložit pachateli trestného činu týrání blízké osoby a svěřené osoby trest odnětí svobody na doživotí, pokud byl za trestný činy v tomto ustanovení stanovené (i ve stadiu pokusu) dvakrát potrestaný nepodmíněným trestem odnětí svobody.¹³³

¹³⁰ JUDr. Rajtáková, I., Právne aspekty násilia, dostupné z [www:fenestra.sk](http://www.fenestra.sk)

¹³¹ JUDr. Rajtáková, I., Právne aspekty násilia, dostupné z [www:fenestra.sk](http://www.fenestra.sk)

¹³² JUDr. Rajtáková, I., Právne aspekty násilia, dostupné z [www:fenestra.sk](http://www.fenestra.sk)

¹³³ §47 odst. 2, zákona č. 300/2005 Z.z., trestný zákon

8. ZÁVĚR

Cílem mé diplomové práce bylo vystihnout trestněprávní specifika domácího násilí a zhodnotit ochranu před domácím násilím v České republice z trestněprávního hlediska.

V úvodní části jsem se zabývala teoretickými aspekty domácího násilí, neboť je nezbytné vystihnout a pochopit jeho specifika tak, aby jej nebylo možno zaměnit s žádným jiným násilným chováním.

V dalších částech jsem se zaměřila na úpravu ochrany před domácím násilím v trestním zákoníku, rámcově jsem uvedla i úpravu v trestním právu procesním a některé zahraniční úpravy.

Mým cílem bylo podat obrázek o trestněprávní ochraně před domácím násilím. Nutno zdůraznit, že vzhledem k tomuto cíli a rozsahu práce, jsem nezmínila veškeré aspekty rozebírané problematiky (například aspekt psychologický). Těchto aspektů jsem si vědoma a považuji za důležité na závěr upozornit, že problematiku domácího násilí nelze zužovat jen na trestněprávní hledisko, neboť se jedná o problém komplexní a multidisciplinární.

Domácí násilí je celospolečenský a celosvětový problém, který zasahuje všechny sociální vrstvy společnosti. Přestože je tento fenomén poslední dobou často medializován a i povědomí veřejnosti o problematice domácího násilí se zvyšuje, stále jde o tématiku aktuální, o které je nezbytné neustále hovořit, neboť následky domácího násilí jsou mnohdy neodčinitelné a postihují nejen samotnou oběť, ale i všechny zúčastněné osoby.

V současné době lze říci, že Česká republika je státem, který problematiku domácího násilí aktivně řeší. Významnými kroky na legislativní úrovni bylo zejména zařazení skutkové podstaty trestného činu "týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě" do trestního zákona, přijetí zákona č. 135/2006 Sb., o ochraně před domácím násilím, zavedení institutu vykázání, prosazení zavedení skutkové podstaty trestného činu nebezpečného pronásledování do nového trestního zákoníku aj.

Ačkoli výše uvedené změny vítám, není možné říct, že by opatření na ochranu před domácím násilím a jeho postih byly již dostatečné. Domácí násilí je natolik specifickým a komplexním problémem, že je nutno jej řešit dále a snažit se

nalézat nová a snad efektivnější řešení.

Například doplnění skutkové podstaty §199 trestního zákoníku “týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě“ mezi trestné činy, u nichž je dle § 367 trestního zákoníku trestné jejich nepřekážení a dle §368 trestního zákoníku jejich neoznámení, vypuštění trestných činů, páchaných v situaci domácího násilí, z okruhu trestných činů, stíhaných se souhlasem poškozeného a vytvoření legální definice domácího násilí, neboť pokud by existovala legální definice tohoto pojmu, která by postihla všechny druhy a formy domácího násilí, bylo by jednodušší v praxi tento problém kvalifikovat.

Obrovskou roli v boji proti domácímu násilí hraje informovanost veřejnosti, protože právě vědomí, že se jedná o trestný čin a že existují možnosti jak situaci řešit pomáhají oběti vzepřít se násilnému partnerovi a začít se bránit. Lidský faktor je v tomto ohledu velmi důležitý, neboť oběť se nesmí setkat s podceňováním a zlehčováním své situace ze strany okolí. Dostatek informací a pravidelné proškolení by měli absolvovat zejména pomáhající profese (lékaři, policisté, sociální pracovníci apod.), bez dostatečné znalosti problematiky a specifík domácího násilí nebudou moci obětem účinně pomoci.

O medializaci problematiky se zasloužily zejména neziskové organizace, specializující se na problematiku domácího násilí (Bílý kruh bezpečí, ROSA,..), které také potřebná školení zajišťují. Bílý kruh bezpečí například provádí proškolení policistů v souvislosti se zavedením institutu vykázaní.

Je nutné zaměřit se nejen na informování obětí, ale také například na informování potenciálních obětí, které by směřovalo k tomu, že se v budoucnu násilnému partnerovi vyhnou, vzdělávací programy ve školách, kampaně v médiích apod.

Ochrana obětí před domácím násilím je díky přijatým legislativním změnám i díky působení řady neziskových organizací na vysoké úrovni, přesto však jsou stále možnosti jak ochranu zefektivnit. Důležitá je především prevence, která by měla být zaměřena nejen na oběti, ale i na pachatele. Obětem je nutné ukázat, že existují prostředky na jejich ochranu, ukázat jim, kam se mohou obrátit, utvrdit je v tom, že na problém nejsou sami a velmi často je informovat i o tom, že jednání násilné osoby je trestné. Pachatelům je potřeba poskytnout dostatečné resocializační a terapeutické programy, které budou preventivně působit na jejich chování v budoucnu a naučí je,

že násilím se situace neřeší. Klíčové je zejména zařadit zmíněné resocializační a terapeutické programy mezi alternativní druhy trestů. V zahraničí (například ve Velké Británii) mají s resocializačními programy pro pachatele četné zkušenosti a jejich fungování se osvědčilo, je tedy možné se těmito inspirovat.

Při ukládání trestů za trestné činy páchané v situaci domácího násilí je nezbytné zabývat se konkrétní situací v rodině, neboť ne vždy může uložený trest pomoci oběti. Je nutné nezaměřit se jen na potrestání a nápravu pachatele, ale i na to, jakým způsobem postihne uložený trest oběť domácího násilí. Z tohoto pohledu považuji domácí násilí za velmi specifický problém, který nelze ztotožňovat s jakoukoli jinou formou trestné činnosti.

Domnívám se, že “nezavírání očí“ je nezbytné ze všech stran. Za strany oběti, jejího nejbližšího okolí, široké veřejnosti, pomáhajících profesí a v neposlední řadě i ze strany státu, neboť jen komplexní a včasná pomoc a ochrana mohou být efektivní.

9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

KNIŽNÍ PUBLIKACE

- Buriánek, J. Kovařík, J. a kol. Domácí násilí na mužích a seniorech. Praha: Triron, 2006, s. 108
- Buskotte, A. Z pekla ven – žena v domácím násilí. Brno: Computer Press, 2008, s. 176
- Čírtková, L. Vitoušová, P. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha: Grada Publishing, 2007, s.115
- Čírtková, L., Macháčková, R., Vitoušová, M., Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích, studie. Praha: Bílý kruh bezpečí, 2002., s.12.
- Čírtková, L. Moderní psychologie pro právníky. Praha: Grada Publishing 2008, s. 150
- Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích. Praha: Bílý kruh bezpečí, o.s., 2002, s. 143
- Huňková, M. Voňková, J. Domácí násilí v ČR z pohledu práva. 1. vydání. Justiční akademie ČR, 2004
- Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s.896
- Jelínek, J. – Sovák, Z. aj. Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou a předpisy související. Linde, 2008
- Jelínek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s.1216
- Marvanová-Vargová, B. Pokorná, D. Toufarová, M. Partnerské násilí. Praha: Linde nakladatelství s.r.o., 2008, s. 159
- Novotný, O. Vokoun, R. a kol. Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část. Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 480
- Pocita Sentě Radvancové k 80. narozeninám. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, 632 s.
- Šámal, P. Púry, F. Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. II. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004
- Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. §1 až §139. Komentář. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 1303
- Švestka, J. – Spáčil, J. aj. Občanský zákoník I : komentář. C.H. Beck, 2008

Voňková, J. Huňková, M. A kol. Domáci násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, o.p.s., 2004, s. 195

Voňková, J., Spoustová, I.. Domáci násilí v českém právu z pohledu žen. 2.. Praha. 2008, s. 194

ČASOPISECKÉ ČLÁNKY

Čírtková, L. Psychologické poznatky k nebezpečnému pronásledování (stalking). Kriminalistika, 2004, č. 4., dostupný z: http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2004/0404/cirtkova_info.html

Čírtková, L. Macháčková, R., Vitoušová, M., Domáci násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích, studie. Praha: Bílý kruh bezpečí, 2002. ISBN 80-86284-19-0, s.119

Čírtková, L. Násilí v intimních vztazích neboli partnerské vraždy. Právo a rodina, 2008, č.5, s. 5

Čírtková, L. Právo a rodina, ročník 2007, č.6, s.4

Dressing, H. Maul-Backer, H., Gass, P. Posuzování stalkingu z kriminalistického a psychiatrického hlediska. Trestněprávní revue, 2007, č. 10

Fenyk, J., Některé postupy v boji proti domácímu násilí v USA, Domáce násilie – Nová prax a nová legislatíva v Europe, s. 44

Fremr, R. Zabití – Hit trestního zákoníku?, dostupné z www.jinepravo.blogspot.com

Hanuš, L. K extrémním případům domácího násilí. Trestněprávní revue, 2007, č. 12, s. 356

Hořák, J. Úmyslná usmrcení de lege ferenda, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, 2007, č.2, s. 134

Hořák, J., Úmyslná usmrcení v afektu (část II.), Trestní právo, č.11, 2008, s. 15

Januk, B. The Austrian Federal Act on the protection against Domestic Violence, Domestic Violence – new practice and legislation in Europe.

Jelínek, J. K trestněprávnímu postihu domácího násilí. Kriminalistika, 2005, č. 4, s. 260

Kočová, K. Bulletin advokacie 10/2007, s. 34

Korbel, F. Šámal, P. Změny trestního zákoníku a návrh postihu „stalkingu“. Státní

zastupitelství, 2008, č. 7-8

Langhansová, H. Jsme připraveni na komplexní řešení domácího násilí?. I. Díl. Dostupný z www.viaiuris.cz

Langhansová, H. Jsme připraveni na komplexní řešení domácího násilí?. I. Díl. Dostupný z www.viaiuris.cz

Netíková, D. Program terapie partnerských agresorů. Domácé násilie – nová prax a nová legislativa v Europe, s. 95

Růžička, M. Domácí násilí – impulsy ze zahraničních trestně-procesních úprav, návrhy de lege ferenda pro trestní právo. Trestněprávní revue, 2003, č.8

Slánský, T. Soubor rozhodnutí na téma domácí násilí

Vanduchová, M. Ke kriminalizaci domácího násilí. Acta iuridica olomucensis, Vol. 1, 2005, No.2, s. 61

Zbořilová, K., K problematice domácího násilí. Kriminalistický sborník 4/2006, s. 36

Zezulová, J., Trestněprávní a civilněprávní aspekty domácího násilí. Státní zastupitelství, ročník 2005, č.4, s. 9

Zpravodaj BKB, 2/2009, Policie v kontaktu s domácím násilím – současné výzvy, s. 31

PRAMENY DOSTUPNÉ Z INTERNETU

Benešová, J. časopis Look, srpen 2008, www.bkb.cz

Centrála Bílého kruhu bezpečí, o.s. Aktuální informace v oblasti domácího násilí, dostupné z www.domacinasili.cz

Čírtková, L. Rakouský model ochrany před násilím v rodině, <http://bkb.juristic.cz/174588/old>

Havelková, B. Znásilnění – několik úvah nad právní úpravou a její aplikací, část I. - právní úprava a její kritické zhodnocení, Jiné právo, dostupné z www.jinepravo.cz

Když rozchodem partnerství nekončí, dostupné z <http://zpravodajstvi.ecn.cz>

Komentář k analýze dat „Vykázání / zákaz vstupu v ČR“ v roce 2008, dostupný z www.domacinasili.cz

Langhansová, H. Pronásledování oběti domácího násilí expartnerem (stalking). Via Iuris. Dostupný z: <http://www.viaiuris.cz>

Rajtáková, I. Právní aspekty násilia, dostupné z : www.fenestra.cz

Růžička, M. Domácí násilí – impulsy ze zahraničních trestněprocesních úprav, návrhy de lege ferenda pro trestní právo, dostupné z www.ippravnik.cz

Zkusila všechno, ale stejně ji zabil, www.bkb.cz

Informace internetové stránky neziskové organizace Womens Aid, dostupné z www.womensaid.cz

Informace dostupné z <http://www-dca.gov.uk/family/dvguide04.prf>

www.csspraha.cz

www.soscentrum.cz

www.domacinasili.cz

www.bkb.cz

PRÁVNÍ PŘEDPISY

zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 141/1961., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 200/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti

zákon č.300/2005 Z.z., trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 301/2005 Z.z., trestný poriadok, ve znění pozdějších předpisů

zákon č.40/1964 Z.z., občiansky zákonník, ve znění pozdějších předpisů

zákon č.99/1963 Z.z., občianský súdny poriadok, ve znění pozdějších předpisů

vyhláška č.440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění

SOUDNÍ ROZHODNUTÍ

Nález ÚS č.275/2008, Sbírka rozhodnutí Ústavního soudu, ročník 2008, č.10, str. 390, Lexik Nexis

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 2. 2001, sp. zn. 5 TrZ20/2001
Usnesení Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 3 Tdo 601/2008
Trestní příkaz Okresního soudu v J. H. ze dne 18. ledna 2007, č.j. 7 T 193/2006- 19
Usnesení Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 3 Tdo 1160/2005, publikovaný v Souboru
trestních rozhodnutí Nejvyššího soudu, Svazek 19/2005 – C.H.Beck
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. října 2007, sp. zn. 3 Tdo 668/2007.
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. září 2008, sp. zn .3 Tdo 601/2008
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28.1.2009, sp.zn. 8 Tdo 1590/2008
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2007, sp.zn. 8 Tdo 1058/2007

OSTATNÍ PRAMENY

Důvodová zpráva k zákonu č. 135/2006 sb., kterým se mění některé zákony v oblasti
ochrany před domácím násilím

Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestnímu zákoníku

Doporučení Rady Evropy R(85)4 o násilí v rodině ze dne 26.3.1985. in Násilí na
ženách. Praha: Informační kancelář Rady Evropy, 2004.

10. SUMMARY

Řehořová, Barbora. DOMESTIC VIOLENCE – CRIMINAL ASPECTS

The work presented here is attempting to outline the specific laws pertaining to domestic violence.

As mentioned previously, the aim of this work is to explore in detail the key laws and principles regarding domestic violence, and their legal definitions, distinguishing domestic violence from other violent acts suffered within the family. The key characteristics of domestic violence were outlined. It is appropriate to note here that domestic violence can be defined in such a broad spectrum of manifestations and these manifestations appear in many varied combinations.

The second part of the work presented here attempts to specify the material and salient facts most commonly seen in domestic violence cases. Aggravating factors against the offender were also mentioned (aggravated factors are the opposite of mitigating factors, if they can increase the severity of the crime and subsequently increase the length of any custodial sentence handed down by the presiding judge). Situations, where a victim of domestic violence themselves perpetrates a crime of domestic violence against another person, and thus herself becomes an offender, were also noted. A thought was given to potential extenuating circumstances and of classifications of such acts as private defence.

The third part was about punitive sanctions and therapeutic programs.

The fourth part mentions law of criminal procession. Especially basic procedures of a criminal prosecution under the agreement of the sufferer and specifics of expulsion and preliminary ruling, as stated in the code nb.135/2006, a code that ratifies other codes regarding domestic violence prevention.

The fifth part is about institute of expulsion.

The sixth part of the final project dissects adjustments to domestic violence prevention law in Austria, the United Kingdom and in Slovakia.

After reading through a number of technical journals, legal statutes and enactments and magazine articles, the author comes to a conclusion that the key role is played not only by legislative measures, but equally by publicising the problem in media, informing the victims as well as informing the wider public. The expertise of the helping professions and an attitude of not 'turning a blind eye' are also of key

importance.

Only a complex help and prevention can be effective and these need to come in good time.

11. SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV

domácí násilí – domestic violence

trestněprávní aspekty - criminal aspects

stalking – stalking

trestní právo – criminal law

12. PŘÍLOHA:

Jako přílohu ke své diplomové práci jsem vybrala část shrnutí základních výsledků reprezentativního výzkumu pro občanské sdružení Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR a.s., který byl proveden v červenci 2006 agenturou STEM.

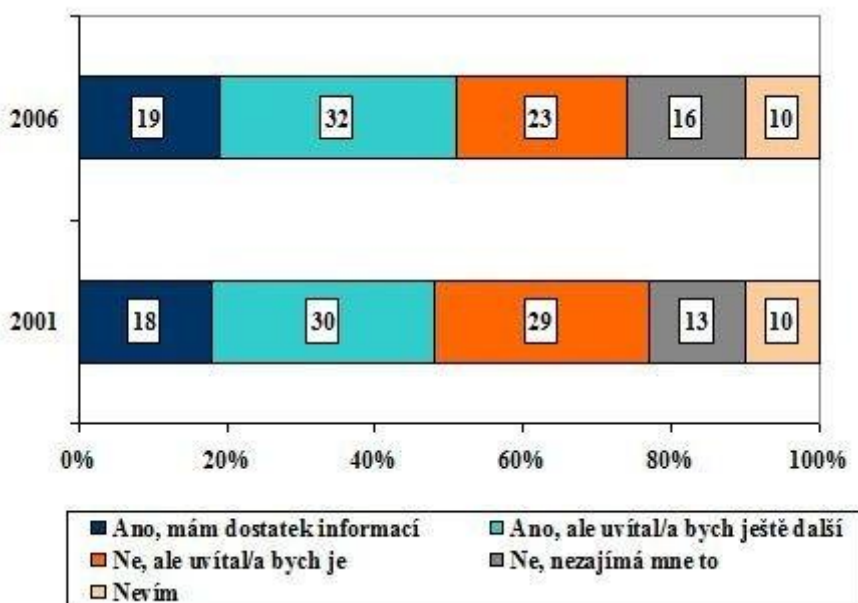
Výzkumu se zúčastnilo 1690 občanů ČR starších 15 let.

I. POVĚDOMÍ O DOMÁCÍM NÁSILÍ

NEPOUČENOST O TOM, JAK VŮČI DOMÁCÍMU NÁSILÍ VYSTUPOVAT, PŘETRVÁVÁ.

Naprostá většina občanů starších 15ti let (97%) ví nebo alespoň tuší, co pojem „domácí násilí“ znamená, ovšem dostatek informací, jak se domácímu násilí bránit, má stále jen necelá pětina z nich.

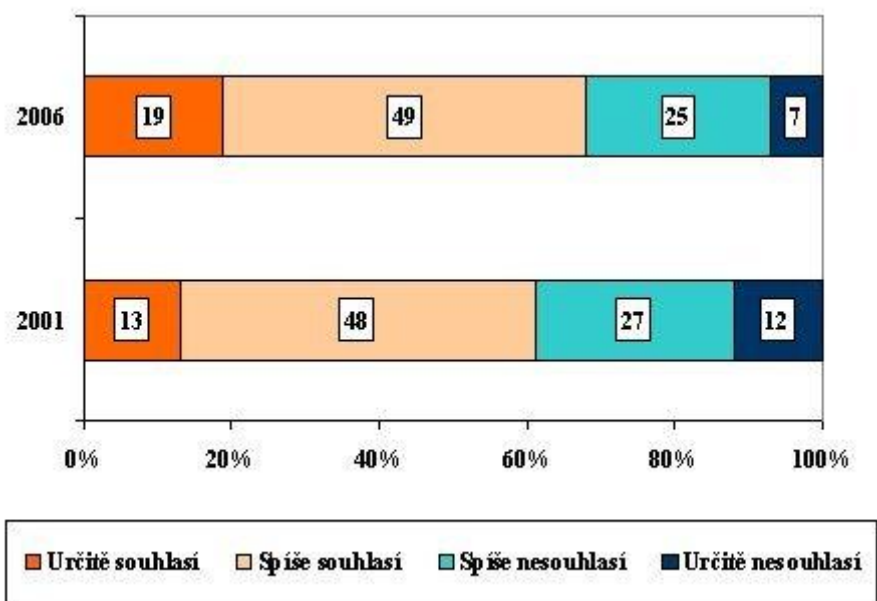
„Máte informace, jak se zachovat tváří v tvář domácímu násilí?“

MÝTY O TYPICKÉ OBĚTI SE V PRŮBĚHU DOBY SPÍŠE UPEVNŮJÍ.

Více než dvě třetiny populace ve věku 15 a více let soudí, že oběťmi domácího násilí se zpravidla stávají slabé a bojácné ženy. Je to o 7 % více než v roce 2001.

Souhlas s názorem „oběti domácího násilí se obvykle stávají 'puťky' nebo 'bačkory', které si nechají vše líbit“

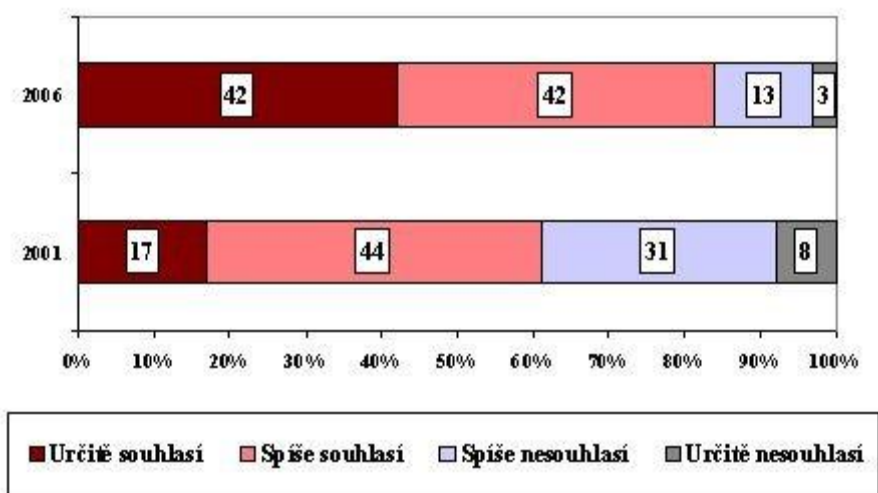

II. POSTOJE K DOMÁCÍMU NÁSILÍ

LIDÍ POVAŽUJÍCÍCH DOMÁCÍ NÁSILÍ ZA NALÉHAVÝ PROBLÉM, KTERÝ JE TŘEBA ŘEŠIT, PŘIBÝVÁ.

Velká většina občanů starších 15ti let (84 %) vnímá násilí mezi partnery jako společenský problém, s nímž by měl stát něco dělat. Oproti roku 2001 tento názor výrazně posílil (o 23 %).

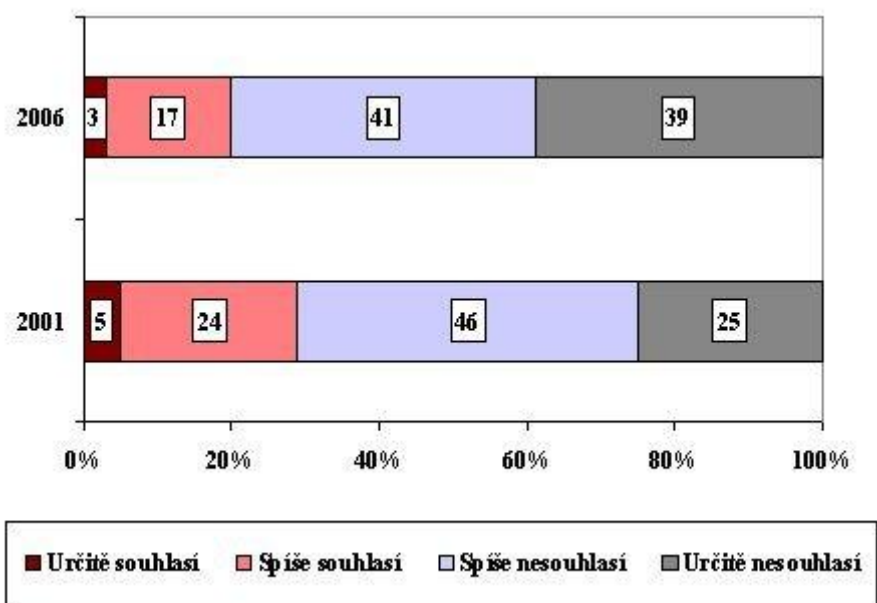
Souhlas s názorem „domácí násilí mezi dospělými partnery je problém, s nímž by měl stát něco dělat“

MÍNĚNÍ, ŽE NA ŘEŠENÍ PROBLÉMU DOMÁCÍHO NÁSILÍ RODINA SAMA NESTAČÍ, SE UPEVNŮJE.

O tom, že společnost nemůže domácí násilí tolerovat, protože jej rodina sama nevyřeší, je dnes přesvědčeno 80 % veřejnosti. V porovnání s rokem 2001 je to o 9 % více.

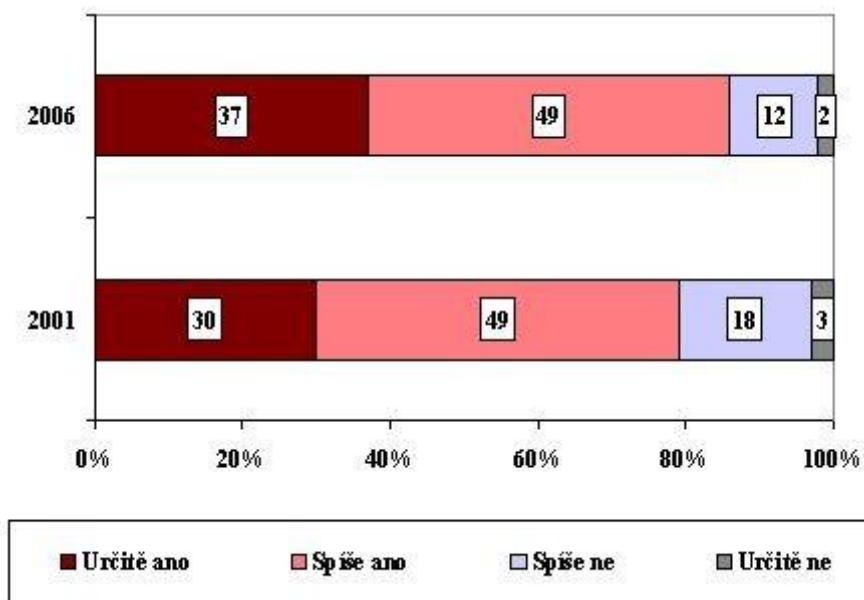
Souhlas s názorem „domácí násilí má společnost spíše tolerovat, protože to stejně vyřeší rodina sama“

STÁLE VÍCE LIDÍ SE DOMNÍVÁ, ŽE DOMÁCÍ NÁSILÍ SI ŽADÁ ZÁSAH OKOLÍ.

Podíl lidí přesvědčených, že k projevům domácího násilí nemůže zůstat okolí (příbuzní, sousedé, lékař, policie) lhostejné, je vysoký a v průběhu času narůstá.

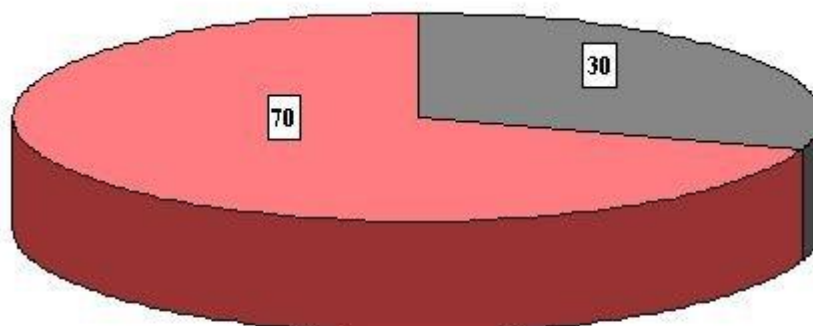
„Myslíte si, že domácí násilí si žádá zásah okolí (např. příbuzných, sousedů, lékaře, policie)?“

PRIORITNÍ JE OCHRANA OBĚTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ.

Při zásazích proti domácímu násilí je podle velké většiny občanů (70 %) důležitější ochrana napadené osoby než stíhání násilníka.

„S kterým z následujících dvou výroků spíše souhlasíte?“

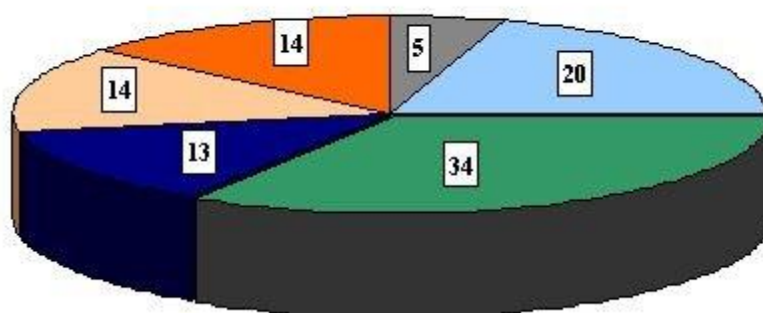

- Při zásazích proti domácímu násilí je třeba se v první řadě zaměřit na stíhání pachatele.
- Při zásazích proti domácímu násilí je třeba se v první řadě zaměřit na ochranu napadené osoby.

OBĚŤ DOMÁCÍHO NÁSILÍ NESMÍ ZŮSTAT PASIVNÍ.

Naprostá většina veřejnosti ve věku 15+ (95 %) je přesvědčena, že již první vážnější napadení nemůže oběť jen tak přejít a nijak ho neřešit. Téměř 30 % doporučuje násilníka alespoň na čas opustit.

„Jak by se podle Vás měla zachovat oběť při prvním vážnějším fyzickém napadení ze strany partnera/partnerky?“

III. ZKUŠENOST S NÁSILÍM MEZI PARTNERY

NĚJAKOU ZKUŠENOST S DOMÁCÍM NÁSILÍM MEZI PARTNERY MÁ U NÁS POMĚRNĚ HODNĚ LIDÍ.

Každý druhý člověk starší 15ti let ví o nějakém případě násilí mezi partnery z doslechu, téměř čtvrtina s ním má osobní zkušenost (svědek, oběť, násilník).

Zkušenost s domácím násilím mezi partnery podíl odpovědí „má zkušenost“ v %

